

Europäische Union. Europäischer
Fonds für regionale Entwicklung.
Evropská unie. Evropský fond pro
regionální rozvoj.

Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
Interreg V A / 2014 – 2020

Zpráva o provedeném průzkumu stavu území někdejšího Lumpeho parku v areálu Zoo Ústí nad Labem, posouzení hodnoty dochovaných prvků a doporučení k jejich ošetření, ochraně nebo obnově

Vypracoval kolektiv Muzea města Ústí nad Labem, p.o., v rámci projektu Poklad jménem Lumpe Park – přeshraniční propagace hodnot odkazu průkopníka ochrany přírody, č. projektu EEL-0904-CZ-17.02.2022

Zpráva o provedeném průzkumu stavu území někdejšího Lumpeho parku v areálu Zoo Ústí nad Labem, posouzení hodnoty dochovaných prvků a doporučení k jejich ošetření, ochraně nebo obnově

OBSAH:

- 1. Stavební a architektonická část**
- 2. Geologická složka**
- 3. Botanická složka**
- 4. Zoologická složka**

Příloha 1: Mapa geologických zajímavostí

Příloha 2: Mapa sadovnický významných dřevin

Příloha 3: Přehled významných jedinců dřevin

Příloha 4: Přehled druhů ptáků vyskytujících se v lokalitě
bývalého parku

1. Stavební a architektonická část

Zhodnocení historické a architektonické hodnoty areálu

(odborný garant - Martin Krsek)

Lumpepark - evropsky ojedinělá ukázka „Grottenanlage“

V roce 1908 zakoupil ústecký velkoobchodník a milovník přírody Heinrich Lumpe rozsáhlý pozemek, kde hodlal naplnit svůj životní sen - první park ochrany ptactva a přírody ve střední Evropě, jako ho sám označoval. Pozemek o rozloze necelé tři hektary,¹ rozkládající se na severním svahu Mariánské skály, představoval nekultivované místo s ruinami staré cihelny. Nalézal se nedaleko od centra města směrem ke čtvrti Krásné Březno. Byl obklopen továrními komíny, rušnou železnicí s překladištěm, přístavem a frekventovanou vodní cestou na řece Labi a v neposlední řadě také kamenolomem v těsném sousedství. Poloha pozemku ale zároveň skýtala skvostné výhledy do Labského údolí, divoký svažité terén s roklemi vybízel k nápaditým parkovým úpravám, bonusem byly v místě „rostlé“ cenné geologické útvary. Z pohledu investora ideální místo pro plán, jak vybudovat romantickou přírodní oázu uprostřed průmyslové metropole. Chtěl stvořit ptačí rezervaci, která by posloužila lidstvu jako názorný příklad, že opeřenci mohou spokojeně žít i v nejprůmyslovějších oblastech, poskytnou jim člověk odpovídající péči. Ale nechtěl rezervaci takovou, která bude konzervovat přírodu v její přirozené podobě.² Měl to být naopak areál upravený do podoby mimořádné atrakce lákající návštěvníky, na které tu pak čekala intenzivní osvěta z oblasti ekologie. Lumpepark měl být výsledkem harmonického spojení přírody a umění.³ Jeho pozůstatky jsou dodnes evropsky ojedinělou ukázkou pozdně romantické parkové architektury ve stylu grotového stavitelství.

Výjimečnost Lumpeparku stojí na několika pilířích. Hlavní je samozřejmě účel jeho založení. Tím byla ochrana ptactva a výchova veřejnosti v jejím duchu. V tom patřil Heinrich Lumpe k průkopníkům. Soukromé přírodní rezervace sice vznikaly v druhé polovině 19. století v Evropě i za oceánem. Stejně tak v té době byly v oblibě parky zušlechťované výpravnou parkovou architekturou. Jen výjimečně se však propojovaly tyto dva faktory

¹ Výstřižek – Beim Vogel–Hagenbeck in Aussig. Neues Wiener Tagblatt, 28. 4. 1912.(Jde o původní rozlohu, která se postupnými nákupy sousedících pozemků rozrůstala až na 5 hektarů).

² H. Ankert, Dr. Rudolf Korb. Monatschrift für Natur– und Vogelschutz, r. 2, Ústí nad Labem, únor–březen 1925, s. 12.

³ W. Marx, Heinrich Lumpe. Leben und Wirken eines Natur– und Menschenfreundes, Ústí nad Labem 1922, s. 21.

dohromady. Srovnatelným příkladem může být dodnes existující Zvířecí park (Tierpark) založený roku 1907 Carlem Hagenbeckem ml. v Hamburku jako první zoo bez mříží na světě.⁴ Ovšem tady byla složka ochrany přírody z dnešního pohledu spíše marginální náplní. Oproti Lumpeparku byly sice parkové úpravy mnohem velkorysejší, a avšak nepracovaly v takové míře s „rostlými“ přírodními hodnotami dané lokality.

<https://www.dw.com/de/carl-hagenbeck-der-erfinder-des-modernen-tierparks/a-49083788>

Jak už z výše napsaného vyplývá, druhým pilířem, byla vlastní parková architektura, která se ve své době řadila k velkým projektům svého typu v evropském měřítku - typu tzv. „Grottenalage“. Český překlad, tedy „komplex umělých jeskyní“, nevystihuje tento termín odpovídajícím způsobem. Šlo o areál se stavbami zahradní architektury vyhotovený z materiálů a ve stylu umělých jeskyní tedy grot. Šlo o módní vlnu druhé poloviny 19. a počátku 20. století, která se inspirovala šlechtickými stavbami z období renesance a baroka (u nás například grotta na zámcích Ploskovic, Lednice, Zásmyky nebo Valdštejnské zahrady). Ovšem v 19. století se toto „zahradní umění – zahradní architektura“ posunulo k dokonalosti zásluhou technologického vývoje ve stavebnictví, zejména betonových a železobetonových konstrukcí. Byl to právě zahradník z Francie, Joseph Monier, který si roku 1867 nechal patentovat první armované konstrukce z betonu (květináče). S tím samozřejmě souvisí i rozšíření mimořádně pevného portlandského cementu, patentovaného roku 1824 v Británii, od roku 1850 vyráběného v Německu a od roku 1860 i v Čechách. Tvorba umělých ruin, stěn,

⁴ https://de.wikipedia.org/wiki/Tierpark_Hagenbeck

vodopádů a jeskyň za použití přírodních materiálů, cementu a sádry stála na hranici stavitelství a sochařství a dosáhla vizuální dokonalosti.

V dobovém kontextu představoval Lumpepark pozdní realizaci, vznikl těsně před první světovou válkou. Po ní styl „Grottenbau“ už jen slabě dozníval. Zpracováním se řadí ke špičkovým dílům. To dokládá jednak dochované části původních staveb, které vykazují velmi kvalitní umělecké i řemeslné zpracování. Přestály do dnešních dnů, tedy cirká 110 let, v překvapivě dobrém stavu, a to prakticky bez údržby a navzdor četným vandalským útokům. Druhým kvalitativním parametrem je dodavatelská firma. Stavby dle archivních pramenů provedla německá firma C. A. Dietrich z Clingenu.⁵ Tu řadí mezi nejvýznamnější představitele grotových staveb v Německu autoři dvou zásadních vědeckých zaměřených na architekturu grot - Kilian [Jost](#) „Felsenlandschaften - eine Bauaufgabe des 19. Jahrhunderts Grotten, Wasserfälle und Felsen in landschaftlichen Gartenanlagen“ a Roland Sommer „Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg - Bauherren, Bauintentionen, Bausubstanz“. V dobové inzerci se C. A. Dietrich prezentoval jako „dvorní dodavatel“. Firma byla provozovatelem lomu na specifický travertinový kámen „Grottenstein“ v Duryňsku ve městě Greussen. Tento materiál dokázala zužitkovat pro stavu grot, ruin, rybníčků, zimních zahrad, akvárií, skalních partií, vodopádů, svahů, lemování cest, potůčků a hrobů.“ V inzerci se pyšnila realizací 40 staveb z grotového kamene v Berlíně a stovek v Německu i zahraničí.

Thüringer Grottensteine
zur Anlage von Grotten, Ruinen, Wintergärten, Felsenpartien, Wasserfällen, Böschungen, Teichanlagen, Lourdesgrotten, Gärtner erhalten Rabatt.
Vertreter gesucht. — Näheres brieflich.
Billige Preise.
C. A. Dietrich, Hoflieferant.
Clingen i. Thüringen.
40 Bauten in Berlin, hunderte im In- und Auslande hergestellt.

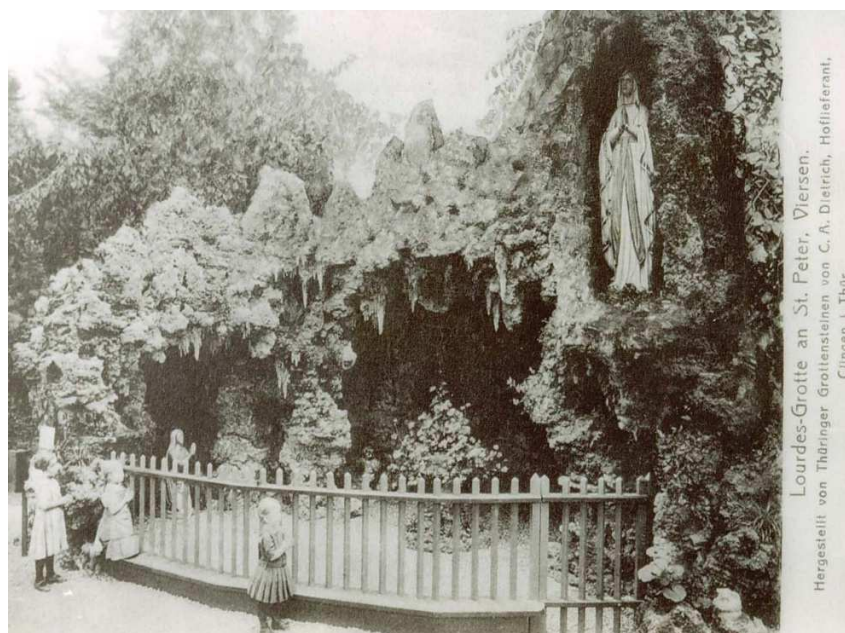
⁵ Führer durch Dr. h. c. Heinrich Lumpe— Natur— und Vogelschutz Park in Aussig, Ústí nad Labem, 1927?, s. 15.

Roland Sommer „Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg

Bohužel jen v málo případech se dochovalo povědomí o spojení firmy s konkrétními stavbami, vedle Lumpeparku, u kterého dokonce známe i množství objednaného travertinu, a to 22 železničních vagónů, víme z popisů reklamních pohlednic, že navrhla a postavila zimní zahradu s jeskynním interiérem v restauraci „Schöne Aussicht“ ve Weidě v domácím Duryňsku z roku 1900 (dnes již neexistující), vyhotovila také Lurdské a Mariánské groty ve Viesenu v Porýní-Vestfálsku z roku 1912 (dodnes existují) nebo se podílela na stavbě několika výpravných zastavení křížové cesty ve vyhlášené poutní kapli Moresnet Chapelle v Belgii (dodnes existují).

<https://www.akpool.de/ansichtskarten/27657388-litho-weida-in-thueringen-wintergarten-bruecke-besitzer-otto-glaser>

<https://www.facebook.com/HeimatvereinViersen/photos/a.258617394244157/4501439509961903/>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Mariengrotte_Viersen.jpg

http://www.sakrale-bauten.de/kirche_viersen_sankt_peter_mariengrotte.html

Copyright © Eric Hall 2018
all rights reserved
eric@erichall.eu

THIS IMAGE IS AVAILABLE IN HIGHER QUALITY - mail me at eric@erichall.eu

Copyright © Eric Hall 2018
all rights reserved
eric@erichall.eu

THIS IMAGE IS AVAILABLE IN HIGHER QUALITY - mail me at eric@erichall.eu

Copyright © Eric Hall 2018
all rights reserved
eric@erichall.eu

THIS IMAGE IS AVAILABLE IN HIGHER QUALITY - mail me at eric@erichall.eu

<http://lesguis.com/wp/?cat=11451>

Grotová architektura představovala ve své době vyhledávanou atrakci a řada staveb vznikla jako komerční projekty. I Lumpe používal grotovou architekturu k tomu, aby návštěvníky do svého parku nalákal a pobavil je, ale dle jeho představ měly hrádek, jeskyně a roklinky zároveň a možná ještě intenzivněji sloužit didakticky – k ekologické osvětě. Jeho projekt se tak řadil do kategorie zoologických a geologických grot. V té době podobný postup zvolila řada zoologických zahrad, která grotovou architekturu využívala pro navození přírodní atmosféry pavilonů. Zoologické groty pracovaly s živou složkou, rybami, ptactvem apod. stejně jako Heinrich Lumpe, který grotové stavby přizpůsoboval tak, aby skýtaly vhodné prostředí pro život flory a fauny a často je zvířata přirozeně zabydla. Tento druh prezentace jako první přinesla roku 1869 ve svém velkolepém akváriu berlínská zoo, později ale musel proslulý pavilon ustoupit modernějším trendům. Ještě dnes ale berlínská zoo opečovává mezi památkami na počátky své existence i drobnou stavbu z jeskynního kamene v podobě tzv. Tempelgrotte z roku 1898.

Roland Sommer „Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg

S Lumpeho aktivitami srovnatelnou ukázkou geologické grotové architektury představuje dodnes dochovaná geologická stěna v „Botanischer Volkspark“ v Pankowě nedaleko Berlína. Byla postavena mezi lety 1894-1895 a svým rozsahem (31 metrů délka a 2 metry výšky) platila

ve své době za ojedinělou v Evropě. Mladší geologická prezentace Heinricha Lumpeho ho velikostí výrazně překonala.

Roland Sommer „Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg“

Příroda sama, živá i neživá, zvýrazněná grotovou architekturou, představovala třetí pilíř výjimečné hodnoty Lumpeparku. Pustý skalní svah Lumpe zúrodnil navezení množství zeminy. Do parku jeho tvůrce věnil stávající hodnotné stromy a další systematicky dosazoval, dnes tvoří arboretum s četným souborem přes sto let starých stromů. Pomocí vybraných druhů dřevin vytvářel přírodní prostředí vhodné pro hnízdění ptactva, což se mu podařilo a obliba lokality jako hnízdiště přetrvává dodnes.

Ústecký průkopník ochrany přírody využil i geomorfologické výjimečnosti parcely. Zvýraznil stávající rokle, parkové úpravy v nich ve stylu „grottenbau“ podřizoval hlavní „rostlé“ geologické atrakci - trachytské phonolity ve znělcovém podloží skály a zároveň obohacoval areál o další geologické atrakce ze širokého regionu.

Srovnatelné realizace té doby většinou dnes neexistují. Zanikaly postupně poté, co vyšly z módy. Zejména větší komplexy „Grottenanlage“, které často představovaly soukromé parky kolem vil, čelily tlaku prostorových nároků rozrůstajících se měst. Příkladem může být park vily Keck v Berlíně Zehlendorfu z roku 1878, který zahrnoval stavby velmi podobné těm ústeckým a lze předpokládat, že byl pro Lumpeho částečným vzorem, byť nesloužil k ničemu jinému, než k zábavě hostů majitele vily. Dnes z něho zůstávají jen ruiny, které i tak mají hodnotu nejstarší dochované ukázky moderní grotové architektury v Berlíně.

Roland Sommer „Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg

Na příkladu Berlína a spolkové země Braniborsko prokázala disertační práce Rolanda Sommera, že zatímco z období baroka a renesance se grotová architektura na šlechtických sídlech dochovala v poměrně velkém rozsahu, její následovníci v 19. a 20. století se s takovým respektem nesetkaly. Přestála, a to často jen v torzální podobě, sotva třetina známých realizací.⁶

Grotové stavby, které měly štěstí a dochovaly se do dnešních dnů, se v poslední době ale stávají vyhledávaným objektem památkové péče. Mezi nejvyhlášenější památky tohoto typu se řadí trojice Henských grot v severním Vestfálsku vytvořená z duryňského travertinu v letech 1894 – 1895 jako sakrální stavby. Nedávno se také dočkala rekonstrukce zapomenutá moderní grotta z obdobného materiálu v parku zámku Hünegg ve Švýcarsku ze šedesátých let 19. století.

Zoologická zahrada Ústí nad Labem tak v sobě ukrývá památku s mimořádným potenciálem, který dosud nebyl adekvátně uchopen. V České republice nemá srovnání, v Německu pak podobnou hodnotou disponuje jen berlínská a hamburská zoo. Po útlumu chovu ikonických zvířat je to právě Lumpepark, který by se měl stát hlavní značkou zahrady obsaženou přímo v jejím názvu: „**Lumpepark – Zoo Ústí nad Labem**“. Obnova historického areálu v co

⁶ Roland Sommer; Grotten-Architektur im Gebiet Berlin/Brandenburg - Bauherren, Bauintentionen, Bausubstanz, dizertační práce, Europa-Universität Viadrina Frankfurt an der Oder, 2018.

nejširším možném rozsahu by přinesla kýžený moment, jímž by se ústecká zoo jednoznačně vymezila vůči konkurenčním zařízením v Čechách a v Německu a získala by tak specifickou atraktivitu pro návštěvníky.

https://de.wikipedia.org/wiki/Hehner_Grotten

<https://www.baublatt.ch/bauprojekte/schloss-huenegg-lebendige-inszenierung-und-andauernde-sanierung-32313>

Heinrichsburg – Jindřichův hrádek

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Imitace hradní zříceniny představovala nejproslulejší atrakci Lumpeparku od jeho samých počátků. Stojí dodnes jako unikátní památka parkové architektury počátku 20. století, nesoucí vlivy romantismu a naturalistické secese. Byla to atrakce architektonická, pohádková a geologická zároveň. Vyrostla mezi léty 1913 a 1914.⁷ Hrádek nese jméno po zakladateli parku, ten také základní podobu objektu údajně i sám navrhl.⁸ Nezvyklou stavbu pak provedla firma C. A. Dietrich z Clingen v německém Duryňsku⁹ a zřejmě ji lze přičíst i autorský díl na návrhu.

Výjimečnost tkvěla v použitém materiálu. Šlo o zvláštní nerost, který se těžil právě v Duryňsku. Druh travertinu¹⁰ z této oblasti vynikal pozoruhodnou strukturou, kterou tvoří stonky zkamenělého rákosu a vápenné schránky korýšů, dokonce se v něm nacházela i zkamenělá kachní vejce a hnízda. Ložiska se totiž nalézají na místě pravěkých rákosových rybníků.¹¹ H. Lumpe jich pro úpravu svého parku zakoupil 22 vagónů a převážnou částí spotřeboval právě na stavbu hradu. V Německu se tomuto kameni říkalo také přímo „Grottenstein“ a jeho využití bylo charakteristické pro speciální druh zahradní architektury zvaný „Grottenbau či Grottenarchitektur“¹².

Travertinovými kameny stavebníci obkládali zděný a železobetonový korpus stavby. Výsledkem práce byly dvě hradní věže, brána a skalní výklenek, které dohromady uzavíraly malé hradní nádvoří. Zásluhou povrchu z přírodního travertinu mělo vše patinu zašlých časů, což ještě podtrhovaly uměle vytvořené praskliny a další defekty ve stěnách. Efektní stavbu

⁷ Archiv města Ústí nad Labem (AMÚL), Heinrich Lumpe, Dr. phil. h. c. Heinrich Lumpes Lebenswerk in der Presse, dosud nezpracováno. Výstřižek – Vogelvater Lumpe. Bohemia Morgen–Ausgabe, r. 87, 16. 6. 1914. (Článek obsahuje první zmínku o existenci stavby). (Dále jen Výstřižek – citace článku. Citace ale většinou není úplná, závisí na pečlivosti záznamu Lumpeho archivářů, např. číslo strany je známo výjimečně).

⁸ Výstřižek – Wilhelm Biscan, Lumpeho sady v Ústí n. L. Československý detektiv, 15. 9. 1935.

⁹ Führer durch Dr. h. c. Heinrich Lumpe– Natur– und Vogelschutz Park in Aussig, Ústí nad Labem, 1927?,

s. 15. (Dále jen Führer, 1927?).

¹⁰ Dobové prameny označují kámen jednotně jako tuf, či českým ekvivalentem drolivec. Ovšem podle odborného názoru geoložky Muzea města Ústí nad Labem Zuzany **Vařilové** se jedná zcela jiný druh horniny, a to o travertin.

¹¹ W. Marx, Heinrich Lumpe. Leben und Wirken eines Natur– und Menschenfreundes, Ústí nad Labem 1922, s. 21-22. (Dále jen W. Marx).

¹² Podrobněji viz. úvodní pasáž studie

navíc ozvláštňovala stěna s vodními kaskádami, vodomilnými rostlinami a bravurně vyhotovenými umělými krápníky, stejně jako četné pohádkové postavy v podobě kolorovaných keramických a betonových plastik. Pod kaskádami u malého bazénku s mušlemi seděla postava panny, která se natahuje do vody po upadnutém zlatém míči. Naproti dřepěla žába s korunou na hlavě. Šlo o výjev z pohádky o zakletém žabím princí.¹³ Scénu doplňovaly postavy trpaslíků. Sochy, stejně jako jiné četné plastiky v parku, zhotovil sochař Vogt z ústecké firmy „Berger a Vogt“, některé plastiky zejména trpaslíky pak stavitel zakoupil z katalogové produkce ústecké keramičky Johann Maresch. Celý hrad byl pak osvětlen různobarevnými elektrickými lampami.¹⁴ Ve skalním výklenku stál stůl s lavicemi, kde mohli návštěvníci odpočívat a kde často sedával i Heinrich Lumpe.¹⁵ Při stavbě hradu myslel majitel parku samozřejmě i na své milované ptactvo a v tufových zdech nechal vytvořit 160 dutin pro hnízdění.¹⁶ Také doufal, že se ve věžích usídlí netopýři.

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

Hrad se i přes dlouhodobou neúdržbu zachoval v překvapivé celistvosti. Je vestavěn do rokle, která svými stěnami stavbu prostorově vymezuje. Základní části tvoří dvě hradní věže a mezi nimi stěna s vodními kaskádami, hradní brána s cimbuřím, velká jeskyně, několik menších výklenků a „skalní brána“. Tyto stavby ze tří stran ohraničují malé hradní nádvoří.

Věž „A“ níže po svahu má tři klenutá okna z toho jedno zdvojené. Výplně oken jsou kovová okenní křídla, která původně nesla skleněnou vitráž. Zhruba vprostřed věž dělí římsa obíhající stavbu dokola. Věž je obložená celoplošně travertinem, ostění kolem oken má zajímavým způsobem zvýrazněnou strukturu zkamenělými stébly rákosu, které stavitelé vyseletovali z dodaného travertinu pro dosažení tohoto efektu. Věž je nepřístupná, nemá dveře. Ovšem uvnitř je zřetelný technický vstup v podobě malých dvířek u podlahy, který byl dříve přiznaný i zvenčí, dnes je zazděný. Z vnitřního vybavení se dochovala část elektrorozvodů. Věž je završena vyhlídkovou terasou propojenou s terénem malým mostkem. Koruna zdiva simuluje rozeklanou zříceninu včetně v polovině přerušeno okenního ostění. Některé části z koruny zdiva se už ale zřítily, a tak je dnes věž větší zříceninou, než původně stavitelé zamýšleli.

Druhá věž „B“ výše po svahu je spojená s hradní bránou, má čtyři okna a dveře. Dvěma okny se obrací do rokle nad hrádkem. I tady mají okenní otvory kovová křídla bez původní skleněné

¹³ Führer, 1927?, s. 15.

¹⁴ W. Marx, c.d., s. 26.

¹⁵ Na tomto místě ho zachycuje několik fotografií i filmový záběr.

¹⁶ Glatz, Gottfried, Dr. phil. h. c. Heinrich Lumpes Natur- und Vogelschutzpark, 1932, s. 12-13. (Dále jen G. Glatz)

výplně. Vstup má nově dodělané dřevěné dveře. O úpravě všech ostění včetně dveřního plátí to samé, co u věže „A“. Uvnitř se dochovaly rozvody elektřiny včetně zřejmě hlavního přívodního kabelu s rozvodnicí v litinovém pouzdře. U stropu je pak zřetelné potrubí přívodu vody a jejího rozvodu do několika větší zřejmě napájejících vodní kaskády. Zhruba vprostřed dělí věž římsa obíhající stavbu dokola. I tato věž byla přístupná svrchu, i tady koruna zdiva napodobuje rozpraskanou a polozřícenou zeď i tady některé části už chybí. Jedna z nich zřejmě bude troska, která je uložena uvnitř věže.

I skalní znělcovou stěnu, k níž jsou věže přizděné, celoplošně zušlechťuje obklad z travertinu. V přední části se v obkladu nachází slepé zdvojené „románské“ okno, a jsou tu zřetelné vývrty do dutin určených ke hnízdění ptáků. V prostoru mezi věžemi tvoří travertinový obklad vodní kaskády v podobě různě velkých kapes a výklenků, jsou různě odlámané a popraskané. V některý se dochovaly také zinkové okapničky. Původně na stěně byla řada imitací krápníků, které jsou vzhledem ke své křehkosti povětšinou také ulámané. U paty stěny pak leží jezírko, do něhož voda ze stěny stékala.

Hradní brána představuje stěnu vyzděnou napříč roklí od věže „B“. Ve stěně je obloukem zaklenutý průchod a korunu zdiva zdobí cimbuří zastřešené keramickými bobrovkami z části opadanými. I tato zeď je z obou stran obložena travertinem. K hradní bráně vede z nádvoří široké schodiště, původně vysekané do znělcového masivu, později, ale zřejmě ještě za éry Lumpeparku, opraveno betonem s reliéfním povrchem napodobující strukturu travertinu.

Protější stěnu rokli tvoří stavby opět obložené travertinem, nesimulující tentokrát ale lidskou rukou postavený hrad, nýbrž přírodní skálu. V ní jsou různě velké kaverny, které byly původně osazené plastikami trpaslíků a barevně osvětlené. V některý se dochovaly porcelánová stínítka původních osvětlovacích těles a kabeláž. Největší kaverna v podobě umělého skalního převisu sloužila jako odpočinkové místo s lavicí a stolem. Na stropu je zřetelné odpadnutí většího bloku travertinového obkladu. Stěna nese stopy vandalského útoku sprejem s oranžovou barvou. Uvnitř se dochovala půlkruhová lavice zhotovená v designu původního mobiliáře Lumpeparku. Podle dostupných informací starších zaměstnanců jde o pozdější repliku kvalitně provedenou místních truhlářem dle dobového snímku. Na jedné z historických fotografií je skutečně zachycena lavice ve velmi podobném provedení.

Na jeskyni navazuje skalní brána kdysi nesoucí z obou stran ceduli s nápisem „Heinrichsburg“. Dříve tudy vedl vedlejší vchod do hradu pro návštěvníky, kteří nechtěli zdolávat příkré schodiště v rokli skrze grotu. Odsud míří směr také na dnes už ne příliš

zřetelné schodiště, kterým se návštěvník kdysi dostal nad jeskyni a mohl si hrad prohlédnout z nadhledu. Další zaniklá komunikace vychází od věže „A“ krátkým schodištěm lemovaným dvěma sloupky. Schodiště mizí ve svahu, pak jsou pozůstatky chodníčku se schody zřetelná na vrchu nad roklí, z něho vedou dvě odbočky ke jednotlivými vyhlídkám na věžích hradu. Podél chodníku se nachází zbytky historické elektrické rozvodnice. Na hraně svahu se rýsuje kořeny nadzdvihnutá cihlová dlažba úzkého chodníčku. K věži „B“ vede vyšlapaná nepůvodní stezka nebezpečně blízko hrany rokle. Z původní bohaté sochařské výzdoby se nedochovala žádná autentická ukázka. Konstrukce stavby tvoří převážně cihlové zdivo obložené travertinem. Stopy ve věžích a v jeskyni jsou zbudovány z litého železobetonu.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

Některé části konstrukcí jsou uvolněné, některé odpadlé zcela. Doporučujeme detailní prohlídku s technikem a konzervátorem, vyhledat a zafixovat uvolněné části, upadlé a dochované vrátit na místo. Odpadlé a ulámané části, týká se zejména nejchoulostivějších krápníků, lze buď citlivě nahradit za využití stejného materiálu a technologie, anebo poškozené části zafixovat proti dalšímu rozpadání a stavbu ponechat torzální s patinou stáří. K poškozením, které je nutné opravit patří i chybějící tašky na cimbuří brány a postřik barvou ve spreji v jeskyni. Nutné také řešit hydroizolaci stropů obou věží. Zakonzervování stávajícího stavu stavby by také přispělo doplnění chybějících skleněných výplní (vitráží) v oknech, jejich vzhled lze odvodit od historických fotografií. Vítané by také bylo navrácení tabulí s nápisem Heinrichsburg na skalní bránu. Doporučujeme zvážit riziko negativního působení některých stromů a křovin na soudržnost konstrukcí hrádku a případně je odstranit. Nedoporučujeme obnovovat vodní prvky, vzhledem k riziku narušení dobového materiálu tekoucí vodou. Chybějící sochařkou výzdobu lze navrátit jen ukázkově nebo vůbec. Obecně je možné prezentovat hrad torzální a jeho původní výzdobu návštěvníkům přiblížit prostřednictvím rozšířené reality aplikovatelné přes mobilní telefony.

Rokle

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Nejstarší zprávy o budování parku se v archivu Lumpeparku dochovaly k roku 1912. Už tehdy byly základní parkové úpravy hotové a rezervace poskytovala zázemí ptactvu.¹⁷ To znamená, že v prvních třech letech po koupi pozemku se musely odehrát všechny nejnáročnější práce při terénních úpravách. Skalnatý terén vybízel ke zdůraznění roklí, které se táhly celým svahem. Rokle vytvořila vodoteč, která tudy protékala při velkých deštích a která za stovky tisíc let vymlela hluboké a úzké příkopy místy s výškou až sedm metrů. Jejich zpřístupnění vyžadovalo stavbu opěrných stěn, schodišť a mostků. K tomu stavitel použil množství těžkých bazaltových kamenů o váze tří až čtyř tun, které překážely na jiném místě pozemku. Stěny dále zdobil obklad z durynského „Grottensteinu“, čedičové sloupky a znělcová imitace trachytské phonolite. Dál muselo být na holý a neúrodný svah navezeno mnoho set fůr dobré zeminy.¹⁸ Hlavní funkcí roklí byla komunikační a odvodňovací. Cesta roklemi spojovala hlavní atrakce Lumpeparku a sama o sobě byla vyhledávanou atrakcí.

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

Dnes jsou rokly prakticky ve většině trasy veřejnosti nepřístupné, což bohužel platí i pro nejzajímavější pasáže. Rokli A, procházející skrz Heinrichsburg, ohraničuje v horní pasáži betonová hráz, která zadržovala vodu, aby tudy nekontrolovatelně neprotékala a nepoškodila parkovou architekturu. Přesto v nejvyšším úseku voda občas tekla a lapána byla těsně nad hrádkem pomocí šachty s česlem. Pod hrází překlenuje rokli mostek, který stojí na původních pilířích vyzděných ze znělce s dodatečným neestetickým vymazání spár betonem. Stěny rokly tvoří z části přírodní skála, na levé straně prakticky v celé délce prvního úseku. Nad hradem tady totiž vychází ve stěně na povrch trachytská phonolite, která představuje velmi specifickou po slabých vrstvách rozpraskanou strukturu. Pravá strana má jen z menší části přírodní skálu a zbytek tvoří zděné kamenné stěny, které se snaží přírodní strukturu napodobit ať už jsou ze znělce nebo travertinu. Současně stěny nesou různé výklenky zřejmě pro hnízdění ptactva. Těsně pod mostním pilířem je nově vyzděná opěrná znělcová stěna, která na tento trend ale nenavázala a spíše napodobuje ne příliš úspěšně strukturu mostních pilířů. Rokli zpřístupňuje schodiště s nepravidelně usazenými stupni. Část tvoří pískovcové stupně s profilací a část lité betonové stupně. První část rokly vrcholí u hradní brány Heinrichsburgu.

¹⁷ Výstřižek – Beim Vogel–Hagenbeck in Aussig. Neues Wiener Tagblatt, 28. 4. 1912.

¹⁸ W. Marx, c.d., s. 21–22.

Těsně před bránou stojí pozůstatky původní odvodňovací šachty, jejíž stěnu také pokrývá travertin a původně nesla ještě sochu blíže neurčeného zvířete.

Rokle pokračovala původně další pasáží mezi Heinrichsburgem a Grottou. Tato část byla úzká a hluboká a návštěvníci ji zdolávali po dlouhém schodišti. Dle historických fotografií lze odhadovat, že byla stejně výpravně upravená grotovou architekturou jako horní úsek. Dnes je zcela zasypaná a nejspíš veškeré původní kamenné obložení stěn a kamenné schody leží zakonzervovány pod několika metrovou vrstvou hlíny. Násypem vznikl před hrádkem větší nástupní prostor, který je bohužel po posledních necitlivých úpravách vydlážděn betonovou dlažbou a lemován opěrnými stěnami z betonových tvárnic a vyloženě prostředí hyzdí.

Rokle byla upravena grotovými prvky i nad stropem Grotty, kde se nacházelo ve svahu dvou ramenné schodiště. Jeho hmota, jakož i svah, byly obloženy travertinem. V této části se také nacházelo sousoší bojujících jelenů.

I následující úsek rokly mezi Grottou a jezírkiem „Ledvinou“ byl zasypan, ale naštěstí jen z části. V nejvyšším bodě začíná vysokou stěnou vyzděnou napříč příkopem ode dna až po vrchní hranu. Jde o čelní stěnu podzemní grotty, jejíž strop sloužil zároveň coby vyhlídka. Je obložena znělcem ve stylu trachytské phonolite. Stěny rokly jsou z části upraveny obdobným způsobem, včetně různých výklenků. Je však přibližně ve vrstvě jednoho metru utopena v nasypáném kamení, které zřejmě pokrývá i původní schodiště. Tato pasáž rokly byla nejužší a nejhlubší. V místě, kde hlavní rokly A vyvěrá směrem k jezírku původně vyústovala další rokly B. Ta se táhla souběžně po celé Lumpeparku až od vodárny a sloužila jako vodoteč zásobující vodou jezírko. Byla také upravená ve stylu grotové architektury, průchodná pro návštěvníky schodištěm, vedle které se táhlo koryto potůčku také vystavěné jako grotová stavba z čedičových kamenů. Souběh těchto dvou roklí nad jezírkiem vytvářel působivou scénérii brány do skalního světa, kterou Lumpe nechal zvýraznit pomocí staveb z travertinu, znělce a čediče. Vstupní partie se z větší části dochovala viditelná, z části je zasypana navážkou. V osmdesátých letech 20. století totiž došlo bohužel k totálnímu zasypání této rokly, což připravilo areál o notnou část původní pestrosti. Níže pod jezírkiem v posledním úseku se už rokly rozšiřuje až úplně mizí.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

V rámci obnovy Lumpeparku by se mělo počítat se zpřístupnění roklí, které tvořily základní strukturu, na níž navazovaly hlavní atrakce. Technicky nejnáročnější bude obnovit úsek mezi Grottou a hrádkem a vedlejší rokly v úseku mezi jezírkiem a horní cestou k hrádku, které byly

zasypání nejmocnější vrstvou navážky. Nejméně náročné bude zpřístupnění úseku mezi hrádkem a hrází, který je zároveň nejatraktivnější, nese výraznou geologickou atrakci v podobě trachytské phonolity a navíc skýtá veřejnosti dlouhodobě skrytý pohled na zadní průčelí hrádku. Její zpřístupnění by znamenalo zprůchodnit hrádek hradní branou. Bude nutné opravit schodiště s respektem k původním materiálům a formě, zredukovat zeleň zakrývající geologickou kuriozitu. Musí se vyřešit i napojení rokle ve vrchních partiích na stávající komunikační systém zoologické zahrady. Vlastní obnova roklí tak bude přinášet mediálně atraktivní objevování ztraceného světa ve stylu postmoderní archeologie. I do vlastního zásypu mohly být použity vysloužilé památky na Lumpeho éru jako například nezvěstná socha Krakonoše či zkamenělý dub od Stadice. Zprůchodnění roklí pak odhalí jejich předpokládanou původní grotovou výzdobu a umožní zpřístupnit samotnou Grottu.

Jezírko

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Voda neplnila v parku jen roli efektní atrakce pro návštěvníky. Byla přinejmenším stejně důležitá pro život ptačích hostů. Vodní plochy lákaly ptactvo, nabízely příležitost napít se a zároveň získat množství potravy v podobě vodního hmyzu, jeho larev a vajíček. Hojné ptačí návštěvy u potůčků a rybníčků v parku to dokazovaly.¹⁹ Jezírko, neboli rybníček, patřil k vůbec prvním zrealizovaným prvkům parkové architektury. Vyrostl kolem roku 1910 u ústí rokle. Okolí bylo tehdy prakticky ještě holé, bez větších stromů. Jezírko mělo tvar ledviny a přestože po několika přestavbách už to není tak markantní, dodnes se mu přezdívá „ledvinka“. Vodní hladinu zatraktivňoval vysoký vodotrysk, který později získal pohádkovou podobu sousoší Jeníčka a Mařenky, jimž prýštila voda z deštníku.

Rybníček zároveň tvořil komunikační uzel, sbíhalo se k němu šest cest. A ústily tu obě rokle. Stál tu odpočinkový altán, Lumpe kolem soustředil velké balvany jako geologické kuriozity a v roce 1930 pak jeden z nich přetvořil na pomník nejvýznamnějšímu středověkému německému básníkovi Walteru von Vogelweide, jež se prý naučil zpívat do ptáků. Po jeho smrti tu ještě vyrostla perníková chaloupka jako dětská atrakce.

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

¹⁹ Výstřižek – Heinrich Lumpes Park im Jahr 1922. Illustrierte Zeitung. Lipsko, Berlín, Vídeň, Budapešť, 14. listopad 1922.

Dnes je jezírko chráněné vzrostlou vegetací, která zakrývá i původně výrazné použití velkých kamenů na zpevnění svahů. Některé z původních pěšinek přišly o komunikační smysl také se ztrácí ve vegetaci, byť jde o půvabné stavby vyvedené většinou z čediče. Pomník Walteru von Vogelweide stojí stále na svém místě, jen nápis tvořený mosaznými písmeny byl po roce 1945 osekán a zůstaly po něm zřetelné jen závrtky. Dnes kámen pokrývá silná vrstva břechťanu.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

Partie okolo jezírka nevyžaduje žádné zásadní zásahy. Určitě by nemělo docházet k rozebrání nevyužívaných cest, které tvoří romantickou scenérii dokumentující pomíjivost lidských plánů. Na zvážení je, zda ve větší ploše odkryt kamenné roubení svahů ve stylu Grottenbau, které je dnes zarostlé křovinami a břechťanem. Za obnovu by stál pomník Waltera von Vogelweide, který zvýrazní v místě historii Lumpeparku.

Vodárna

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Nezbytnou součástí základních prací při budování parku tvořilo rozvedení vody do všech koutů areálu. Této zakázce se samozřejmě ujala Lumpeho firma Nordböhmsche Wasserbauaktiongesellschaft. Právě v roce 1912 zastihl redaktor Neues Wiener Tagblatt při své návštěvě v parku partu dělníků pokládajících potrubí.

Vodovod byl tažen z asi kilometr vzdáleného Mariánského pramene. Ústí do podzemního rezervoáru umístěného v nejvyšším bodu parku. Nádrž se skrývala za secesně vyzdobeným průčelím vodárny. Její strop sloužil zároveň jako vyhlídková terasa, odkud byl k jihu a jihovýchodu překrásný pohled na Labe a na tzv. 14 vrchů s Vysokým Ostrým²⁰ a také na ruch dole v údolí. To zdůrazňovalo kontrast mezi idylickým prostředím parku a průmyslovými areály v okolí. Z vodárny rozvádělo pramen po celém parku 29 hydrantů. Zprostředkovávaly vodu k zavlažování a zároveň zásobovaly vodní atrakce parku, jako fontány, vodopády a vodotrysky.²¹

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

Vodárna se dochovala na původním místě, je však brutálně přetvořena. Původní zdobnou secesní fasádu „vodního zámku“, jejíž součástí byly i bazény s vodotrysky lemující vchod po

²⁰ Ludwig Landa – Emanuel Walther, Park Jindřicha Lumpeho (domovina zpěváků v údolí labském), Ústí nad Labem duben 1916. (Dobový strojopis uložen v knihovně Muzea města Ústí nad Labem pod signaturou 7361/20) (dále jen L. Landa – E. Walther)

²¹ G. Glatz, s. 14.

obou stranách, překryla silná vrstva železobetonových pilířů. Stavební úprava pochází zřejmě z osmdesátých let a nebyla dokončena. Původní záměr není zřetelný. Betonovou přístavbu tvoří lité pilíře, z nichž trčí železné trny, které nejspíš měly nést nějaké opláštění. Na některých místech je ještě za betonovou stěnou zřetelná původní zdobná fasáda. Lze předpokládat, že měla novodobá konstrukce plnit statické zajištění stavby. Jakou měla mít dle původní dokumentace vizuální podobu, není jasné. Na tuto hrubou stavbu navázaly později další necitlivé úpravy. Stále soužící vyhlídka na střеше vodárny třeba získala zábradlí z nevhledných betonových tvárníc tzv. ztraceného bednění. Uvnitř se dochoval rezervoár v původní podobě i s částí historických armatur.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

Obnova vodárny do původního stavu je vzhledem k navrstvené betonové mase těžko představitelná. Navrhujeme uchopit celý objekt nově. Vyhlásit architektonickou soutěž na jeho podobu s možnou reminiscencí na historickou hodnotu stavby (v případě prohlášení areálu památkou je nutné zadání soutěže konzultovat s památkovým ústavem). Důležité je si předem ujasnit možné využití vodárny, která by vedle historické, a dodnes platné funkce vyhlídky, mohla nabídnout i jinou atrakci využívající momentálně nepřístupný interiér. Vzhledem k malé rozsahu řešeného objektu nebude architektonická soutěž finančně příliš náročná.

Grotta

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Prostorná podzemní jeskyně „Grotta“ vznikla přemostěním rokle pod hrádkem. Byla průchozí a tvořily ji dvě místnosti. Podle dobového průvodce šlo o jedinou travertinovou jeskyni v Československu (tedy zároveň i jedinou realizaci moderní grotové architektury u nás). Stěny jeskyně pokrývaly umělé krápníky a různobarevné elektrické lampy vytvářely světelnou show. Na klenbě svítila noční obloha s měsícem a hvězdami. První jeskyně, tzv. modrá, vynikala pramenem prýštícím ze skály, který stékal po krystalech vytěžených v Mariánské skále a končil v malých tůňkách, kde plavaly živé ryby. Na stěnách seděli vycpaní ptáci, kteří zpívali po stisknutí příslušného mechanismu. Skrz oblouk z krápníků vedla cesta do druhého oddělení jeskynní stavby. Té dominovala plastika miniaturního skalního hradu. I tady vytvářel pramínek vodní efekty a plnil akvárium. Scenérii doplňovaly plastiky trpaslíka, sovy aj. Jeskyně obsahovala i expozici zkamenělin pocházejících z durynských travertinových dolů z okolí Clingenu, jako listy kapradin, mech nebo mušle. Návštěvník si mohl prohlédnout

i ukázky mořské flóry a fauny v podobě korálu, kraba, mořských hvězdic apod. Autorství stavby dobový průvodce přičítá nejmenovanému „významnému architektovi grott“.²² Lze předpokládat i v tomto případě realizaci prostřednictvím firmy C. A. Dietrich z Clingenu.

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

Jeskyně je desítky let nepřístupná a horní část rokle a tím i jeden z přístupů zcela zasypán. Dochovaná výzdoba interiéru však dodnes dokládá precizní práci dobových mistrů jeskynní iluze. Vnitřní prostor je překvapivě vysoký přes pět metrů. Dělí ho příčka na dvě místnosti. Místnost A níže po svahu je menší. Má poblíž vchodu původní skříň s rozvody elektřiny. Hlavní vypínač je české provenience a dokládá, že grotta byla ještě provozována nějaký čas v poválečné době. Na stěnách a stropě se nacházejí zbytky elektroinstalace, kabely, krabičky s odpory, objímky. Stěny pokrývá obklad z travertinu a desítky umělých krápníků různých velikostí. Často mají uražené špičky a lze tak sledovat konstrukci. Tu tvoří jádro – většinou zuhelnatělé dřevo, někdy železná trubka, někdy drátěná síť. Jádro je obalené textilií a potažené sádrou vytvarovanou do finální podoby následně patinovanou zřejmě drtí z travertinu. Místnost B výše po svahu nese stejnou krápníkovou výzdobu, bohužel ve stejném stavu. V obložení stěn se nacházejí dvě plochy cca 50 x 50 cm vykládané z krystalů z Mariánské skály. Zřetelné jsou tu otisky lastur, které byly původně vlepené v obložení. Identifikovatelná je původní plocha, kde se nacházela plastika zámečku a venkovské chalupy, zachycené na historické fotografii. Podle na místě nalezeného střípku střechy, šlo o keramické modely. Pozoruhodnost prostoru představují zbytky osvětlení v podobě iluze hvězdného nebe. Ve stropě a na stěnách jsou vezděné truhlíky ze zinkového plechu, které skrývali žárovku, barevné sklo a plechový filtr prořízlým reliéfem hvězdy. Bohužel řadu z těchto dochovaných částí v nedávné době poškodil a ukradl jako šrot neznámý pachatel. V místnosti B se nachází také malý kulatý stolek, rozvodnice vody a původní dveře zasypaného vchodu s imitací jeskynního povrchu. Zásyp částečně proniká otevřenými dveřmi do jeskyně, a tak je zřetelné že ho tvoří převážně hlína.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

Jeskyně představuje tajemné dědictví H. Lumpeho a jako takové by mělo být v rámci rekonstrukce areálu zpřístupněno. Je otázkou provozních možností i záměru, zda půjde o trvalé či nárazové zpřístupnění. I H. Lumpe pouštěl návštěvníky do Grotty omezeně, aby nedocházelo k jejímu poškození ať už vlivem vandalismu či přílišného pohybu návštěvníků.

²² Führer durch Dr. h. c. Heinrich Lumpe– Natur– und Vogelschutz Park in Aussig, Ústí nad Labem, 1927?, s. 19.

Pro zpřístupnění je nezbytné vytěžit zasypanou rokli minimálně v úseku mezi jezírkem a jeskyní, ideálně od jezírka po Heinrichsburg. Interiér je nutné vyčistit, avšak za asistence pracovníků muzea, aby nedošlo ke zničení fragmentů původní výzdoby, které zde lze očekávat a které je pak možné využít k vytvoření drobné „archeologické expozice“ v interiéru. Doporučujeme detailní prohlídku s technikem a konzervátorem, vyhledat a zafixovat uvolněné části, upadlé a dochované vrátit na místo. Odpadlé a ulámané části, týká se zejména nejchoulostivějších krápníků, lze buď citlivě nahradit za využití stejného materiálu a technologie, anebo poškozené části zafixovat proti dalšího rozpadání a stavbu ponechat torzální s patinou stáří. Doporučujeme zvýraznit dochované pozůstatky, viz. krystaly z Mariánské skály. Chybějící sochařkou a přírodní výzdobu lze navrátit jen ukázkově nebo vůbec. Obecně je možné prezentovat hrad torzální a jeho původní výzdobu návštěvníkům přiblížit prostřednictvím rozšířené reality aplikovatelné přes mobilní telefony. Za obnovení by stálo hvězdné nebe, je ovšem nutné při prohlídce ověřit, zda lze natáhnout novou elektroinstalaci v původních rozvodech, aby nebylo nutné zasahovat do původní výzdoby stěn a stropu. Zdrojem elektřiny by mohl být solární panel. Doporučujeme v případě, že nebudou překážet provozu, ponechat dochované zbytky historické elektroinstalace. Jeskyni bude nutné osadit novými dveřmi, jejichž podobu lze odvodit od dochovaných dveří v zasypaném průchodu.

Krakonošův les a vstupní pasáž „Růžové loubí“

Archivní rešerše stavebního vývoje areálu

Další obdivovanou atrakcí Lumpeparku byl „Krkonošův les“. Šlo o velkou skupinu zkamenělých kmenů pravěkých tropických stromů dvou druhů araukaritu – *brandlingii goepp* a *schrollianum goepp*.²³ Heinrich Lumpe jich nakoupil po první světové válce 11 železničních vagónů. Nález pochází z uhelných dolů z trutnovské oblasti. Ústecký velkoobchodník musel za zkameněliny zaplatit vysokou částku, neboť byl o tamní nálezy velký zájem a značná část jich končila v zahraničí.²⁴ H. Lumpe tak shromáždil pro české země nevídaně velkou kolekci v době, kdy byla trutnovská naleziště už prakticky vyčerpaná. Zásilka obsahovala i značně rozměrné zkameněliny, některé části kmenů měly 3 až 6 metrů na délku a průměr mezi 50 a 150 centimetry. H. Lumpe je využil k dekoraci více míst parku,

²³ Führer durch Dr. h. c. Heinrich Lumpe– Natur– und Vogelschutz Park in Aussig, Ústí nad Labem, 1927?, s. 11.

²⁴ G. Glatz, s. 10. (Podobná naleziště jsou na světě výjimečná. Existovala tři větší. Mezi nimi „Petrified Forest National Monument“ v Arizoně mezi Grand **Canon** a městem Santa Fe. Tuto oblast nechal roku 1906 prohlásit prezident Roosevelt za přírodní rezervaci).

zejména u vstupní pasáže před růžovým loubím, kolem cest, v roklích. Tam jejich užití navazovalo na styl grotové architektury. Především z nich nechal vystavět zkamenělý les, tím, že části rozlomených kmenů spojoval cementem. Aby ke zkamenělému lesu nalákal i děti, osadil ho obrovskou plastikou Krakonoše /Rüberzahl/, opět z ateliéru ústeckého sochaře Vogta. Pohádkový výjev představoval vládce Krkonoš, jak ochraňuje malé dítě v dlani před hadem. Had byl vytvořen z kořene dubu nalezeného u Litochovic.²⁵ Krakonošův les majitel parku slavnostně zpřístupnil 2. července 1922, otevření spojil s dobročinným koncertem ve prospěch spolku pro oběti první světové války.²⁶ Pozůstatky této výjimečné geologické památky stojí dodnes rozesety v areálu zahrady. Socha se bohužel nedochovala.

Růže představovaly největší květinovou atrakci parku,²⁷ obzvláště v podobě 96 metrů dlouhého růžového podloubí u vchodu do Parku. V čase plného květenství na začátku července uchvacovaly pohledy návštěvníků statisíce květů růžové a purpurové červené japonské popínavé růže, které tvořily neopakovatelné barevné variace. V bezprostřední blízkosti podloubí se nacházela socha královny růží „Flory“. I nedaleký zahradní altán byl porostlý popínavými růžemi. Po odkvetení růží těšily návštěvníky záhony se 150 druhy jirín, taktéž z produkce Bergrova zahradnictví.²⁸

Soupis dochovaných částí parkové architektury + popis konstrukcí

Využití zkamenělých kmenů je dodnes zřetelné v někdejší vstupní pasáži Lumpeparku u současného služebního vjezdu. V zarostlém svahu se zde nalézají zbytky schodiště vedoucího původně k Růžovému loubí a Krakonošovu lesu. Zkameněliny tvoří obrubu schodiště a zároveň jsou rozeseté ve svahu jako pařezy. Někdejší Krakonošův les se dnes nachází ve výběhu. Dochoval se zhruba ve dvoutřetinové rozloze oproti původní realizaci. Naštěstí mezi dochované části patří zrovna největší exempláře. Rozvržení kamenů odpovídá původnímu záměru. Chybí samozřejmě dominanta v podobě plastiky, která byla pravděpodobně nenávratně zničena.

Návrhy doporučených způsobů restaurování, rekonstrukce a obnovy

Prezentovat dochované zkamenělé kmeny v původní poloze, přivést k nim infrastrukturu. Vhodné opět využít rozšířenou realitu v mobilních telefonech na dokreslení původní scénérie.

²⁵ G. Glatz, c.d, s. 10–11.

²⁶ Výstřížek – Aussiger Tagblatt, r. 66, 1. 7. 1922. (Inzerát).

²⁷ Výstřížek – Dr. h.c. Lumpe–ho sad v Ústí n. L. v květu růží! Večerní České slovo, 10. července 1935.

²⁸ G. Glatz, c.d, s. 10. (sadový ráj oděl se v těchto dnech svým nejkrásnějším skvostem)

Stručný souhrn pro potřeby publicity

Lumpepark - evropsky ojedinělá ukázka grotové architektury

a) Průzkum v terénu

Pozůstatky Lumpeparku založeného roku 1908 představují evropsky ojedinělou ukázkou pozdně romantické parkové architektury ve stylu grotových staveb přelomu 19. a 20. století. Původní areál se dochoval v poměrně překvapivé míře úplnosti.

Základní strukturu tvořily dvě přírodní rokliny, které nesly romantické úpravy za použití hodnotných přírodních materiálů a se zvýrazněním „rostlých“ geologických útvarů a byly samy o sobě návštěvnickou atrakcí. Představovaly zároveň komunikační tepny a z části i vodoteče, na které byla navázána většina nejvýznamnějších realizací parkové architektury – hrádek, jeskyňka, rybníček. Rokle dnes už jako spojnice nefungují, byly ve většině délky postupně zasypány v šedesátých až osmdesátých letech, zřejmě kvůli technické náročnosti údržby. Minimálně porušený zůstal jen jediný úsek nad hrádkem, který ukazuje obdivuhodnou práci architektů. Na povrch tu vychází trachytská phonolite - specifická po slabých vrstvách rozpraskaná struktura znělcového masivu. Uměle vyzděné stěny se snaží tuto přírodní strukturu napodobit.

Nejvýpravnější stavbou je umělá zřícenina hradu „Heinrichsburg“, jejíž povrch tvoří speciální druh travertinu z Duryňska s řadou zkamenělin a který dává stavbě „patinu stáří“. Tento materiál je typický pro grotovou architekturu. Hrádek se dochoval v základní formě prakticky celý. Největší škody utrpěly vodní kaskády, které obsahovaly desítky křehkých imitací krápníků. Zmizela také původní sochařská výzdoba.

O poznání poškozenější je umělá jeskyně „Grotta“. Jde o typický produkt grotové architektury, jediný svého druhu v Čechách. Stavba vznikla zastropením a přepažením hluboké rokle. Uvnitř se dochovala původní iluze jeskyně dělené na dvě části, kde stěny tvoří duryňský travertin doplněný souborem umělých krápníků, většinou dnes poškozených. Zvláštností jsou plochy vyložené úlomky znělce s drůzami krystalů či pozůstatky historického osvětlení v podobě hvězdného nebe. Jeskyni dříve průchodnou dnes znepřístupňuje zasypání rokle z obou stran.

Další hodnotnou lokalitu tvoří rybníček u ústí obou roklí s řadou architektonických intervencí za použití přírodního kamene ve svazích okolo. Dnes jsou většinou zarostlé bujnou vegetací, včetně kamene původně upraveného jako pomník středověkému německému básníkovi Walteru von Vogelweide.

Mimo rokle se pak nalézala původní vstupní pasáž Lumpeparku, kde stálo Růžové loubí a Krakonošův les. Z těchto staveb se dochovala část schodiště a početný soubor zkamenělých kmenů pravěkých tropických stromů.

b) Posouzení hodnoty

Lumpepark se ve své době řadil k velkým projektům „grotových komplexů“ v evropském měřítku. Šlo o módní vlnu druhé poloviny 19. a počátku 20. století, která se inspirovala šlechtickými stavbami z období renesance a baroka. Ovšem v 19. století se toto „zahradní umění – zahradní architektura“ posunula k dokonalosti zásluhou technologického vývoje ve stavebnictví, zejména betonových a železobetonových konstrukcí. V dobovém kontextu se Lumpepark zpracováním řadí ke špičkovým dílům. To dokládají dochované části původních staveb, které vykazují velmi kvalitní umělecké i řemeslné zpracování. Stavby provedla německá firma C. A. Dietrich z Clingenu patřící k nejznámějším představitelům grotových staveb v Německu. Do dnešních dnů se dochovala zhruba pouhá třetina podobných realizací a ta se v poslední době stává vyhledávaným objektem památkové péče. Mezi nejvyhlášenější památky tohoto typu se řadí trojice Henských grot v severním Vestfálsku vytvořená z durýnského travertinu v letech 1894 – 1895.

c) Návrhy způsobů zachování

Zoo Ústí k v sobě ukrývá památku s mimořádným potenciálem, který dosud nebyl adekvátně uchopen. V České republice nemá srovnání v Německu pak podobnou hodnotou v oboru disponuje jen berlínská a hamburská zoo. Obnova historického areálu v co nejširším možné rozsahu by přinesla kýžený moment, jímž by se „Zoo – Lumpepark Ústí“ jednoznačně vymezila vůči konkurenčním zařízením v Čechách a v Německu a získala by tak specifickou atraktivitu pro návštěvníky.

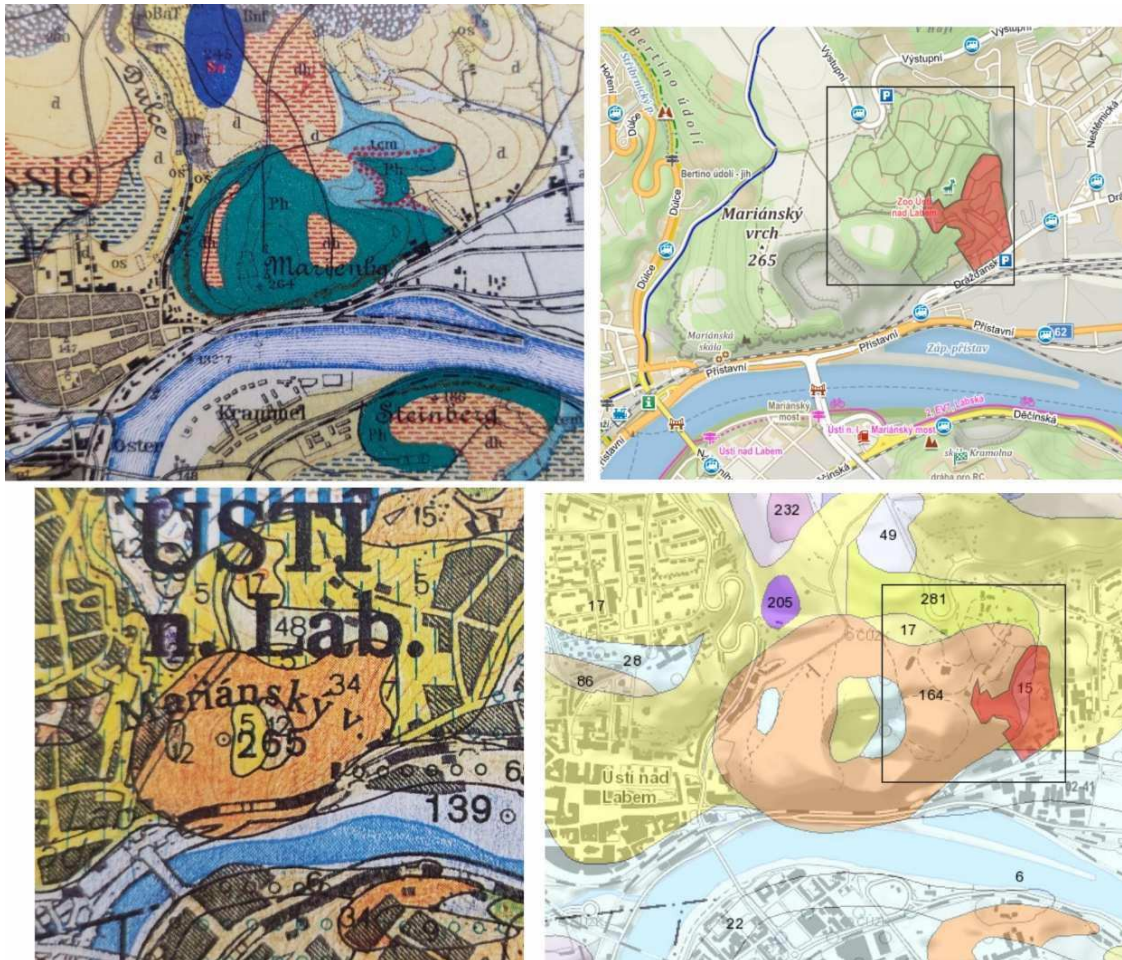
Dochované hlavní grotové stavby hrádek a jeskyně je možné precizně zrestaurovat, anebo zakonzervovat a prezentovat torzální a původní výzdobu návštěvníkům přiblížit prostřednictvím rozšířené reality aplikovatelné přes mobilní telefony. Zásadní pro podporu atmosféry Lumpeparku je však odkrytí zasypaných roklí a jejich rehabilitace jako atrakce a komunikační trasy v historickém areálu. Vlastní obnova roklí tak bude přinášet mediálně atraktivní objevování ztraceného světa H. Lumpeho ve stylu postmoderní archeologie. Zprůchodnění roklí pak odhalí jejich předpokládanou původní grotovou výzdobu a umožní zpřístupnit samotnou Grottu.

2. Geologická složka

Zhodnocení geologické hodnoty areálu
(odborný garant – Zuzana Vařilová)

Geologické podloží Lumpeparku a přilehlého areálu Zoo

Areál Lumpeparku byl založen na skalnaté stráni na levém břehu řeky Labe, v místě opuštěné cihelny a skalnatého svahu s výraznou roklí v těsném sousedství Mariánské hory. V podloží areálu se nacházejí převážně vulkanické horniny třetihorního stáří (sodaliticko-natrolitický trachyt, zjednodušeně nazývaný znělec/fonolit, v geol. mapě č. 164), který tvoří i navazující, morfologicky výrazný masiv Mariánské hory. Ze severu do podloží areálu zoo zasahují křídové sedimenty (vápnité jílovce, slínovce, vápnité prachovce, v zóně podél vulk. tělesa částečně kontaktně metamorfované). Podél východní hranice jsou pokryvné kvartérní spraše a sprašové hlíny (č. 17), v omezeném rozsahu též akumulace vátých písků (č. 15) a reliktů akumulace šterkopískové říční terasy (v mapě vyznačena ve větším rozsahu v záp. části zoo – č. 28, terénním ohledáním byl zjištěn výskyt i přímo v hranicích pův. areálu Lumpeparku – např. v dolní části výběhu lam).

Tři geologické mapy různého stáří zobrazující horninový podklad ústecké zoo (geologická mapa Hibsche, list IV Aussig; geol. mapa 1:50 000 list 02-41 Ústí nad Labem a aktuální mapa 1:50 000 z mapové aplikace ČGS s vyznačením areálu Zoo Ústí nad Labem a hranic pův. Lumpeparku)

Historie vzniku geologických atrakcí v parku

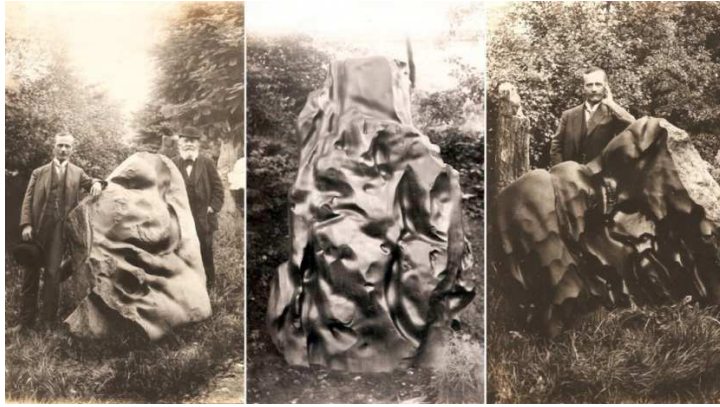
Heinrich Lumpe využil zdejší „kamenný základ“, spoustu dalších geologických skvostů nechal v rámci budování přivézt, a to i z velké dálky. Ústecká zoologická zahrada díky své unikátní historii nenabízí dnes návštěvníkům pouze podívanou na exotická zvířata, pozorný návštěvník zde může objevovat i další nenápadnou, přesto velmi zajímavou kulisu, která je zbytkem původně přírodního svahu a hmotného dědictví dochovaného po jejím zakladateli. V letech 1913 a 1914 v areálu Lumpeparku vyrostly dva unikátní kamenné objekty, které se staly jeho symbolem a dochovaly se tu dodnes – **hrádek Heinrichsburg** (dnes Trpasličí hrádek) a **Grotta** (dnes nepřístupná umělá jeskyně). Stavbu romantického hradu realizovala firma C. A. Dietrich z městečka Clingen v německém Durynsku. I samotný materiál pocházel dle dochovaných informací z této oblasti. Durynského „tufu“ (odp. v české odborné terminologii tzv. „travertinu“) bylo údajně nakoupeno 22 železničních vagónů a byl použitý nejen na stavbu samotného hradu, ale také na výstavbu umělé jeskyně, na další objekty zahradní architektury (např. lemování cest, zídky apod.). Travertinová hornina dodala všem stavbám jednotný romantický a starobylý ráz s potřebnou patinou.

Nepřehlédnutelné byly v areálu Lumpeparku také **akumulace zkamenělých stromů**, tvořící nejenom tzv. „Krakonošův les“ ale i mnohé skalky či prostorově rozsáhlá kamenná lemování podél místních stezek, záhonů či vodních kaskád. Tyto fosilní kmeny nejsou lokálního původu, jejich původ je z Podkrkonoší (Trutnovska). Heinrich Lumpe jich z této vyhlášené a výjimečné lokality nakoupil a přivezl 11 železničních vagónů. Nashromáždil tak pro české země neobyčejnou kolekci, která byla k vidění pohromadě právě v Ústí nad Labem.

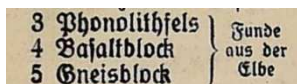
K výstavbě areálu ptačí rezervace bylo použito také neskutečné množství dalších druhů kamenů. Z místního materiálu to byly sopečné horniny ze sousedních znělcových lomů a také **velké množství čedičových sloupků včetně velkých, až tří- či čtyřtunových bloků čediče**. To vše sloužilo k budování přístupových stezek s mostky a schodišti či množství opěrných kamenných zdí.

Nechyběly zde však ani kameny sloužící jako dekorace pro estetické doladění romantického areálu. Ohromující byly zejména bizarně tvarované, proudící vodou **ohlazené bazalty** (čediče) vytažené ze dna řeky Labe nedaleko Střekova a Vrkoče. Jeden takový čedičový blok pak Lumpemu daroval Hermann Mader, majitel kamenolomu v Litochovicích.

Soubor geologických zajímavostí v areálu Lumpeparku pak doplňovaly **další jednotlivé kousky** zmíněné v původním tištěném průvodci – např.: „zkamenělá pravěká kaprad', vzácný nález pocházející z doby předtřetihorní“; „křemenný porfyr, sloupkovité útvary z krajiny litochovické“ či „rulový balvan z krajiny litochovické pozoruhodný svým destičkovitým vrásněním“. V tištěném průvodci je zmíněn také jeden z mnoha edukativních vzorků: „čedič s živcem z Vrkoče u Vaňova“. V kreslené mapě areálu Lumpeparku jsou pak tři základní typy hornin (znělec, bazalt a rula) vyznačeny jeho jihovýchodním cípu, které byly zastávkou původní návštěvnické trasy.

Určení a popis geologických součástí areálu

Aktuální horninová skladba areálu navazující na místní geologické podloží (tvořící skalní výchozy či cíleně instalované bloky hornin):

- **Znělec (sodaliticko-natrolitický trachyt):** výlevná hornina světle šedé až nazelenalé barvy s charakteristickou deskovou odlučností. Jeden z výchozů místní horniny se nachází i přímo nad romantickým hrádkem (další výchoz je pak mimo areál Lumpeparku např. u botanického pavilonu nebo za šelmincem). Dnes je skalní svah neudržovaný a zarostlý, skalní výchoz dosti rozvětralý. Původně skála sloužila jako jedna z exkurzních zastávek areálem, kterou ocenili hlavně geologičtí nadšenci a badatelé.²⁹ Velmi zajímavý a ojedinělý krajinný prvek v areálu Lumpeparku byly uměle vystavěné zdi z deskovitého znělce (placáky stmelené maltou) vypadající velmi podobně jako přírodní výchozy této horniny (místa jsou až téměř k nerozeznání od přírodních skalek – např. v rokli nad Lumpeho hrádkem či v okolí jezírka).

²⁹ Sopečná hornina obsahující dutiny se zeolity i srostlé skupiny krystalů (drůzy) zlákala například i profesora vídeňské univerzity dr. K. H. Redlicha, který použil skálu jako názorný příklad v rámci přednášky o původu Mariánské hory pro svých 25 inženýrských aspirantů a doporučil tento geologický útvar ke zvláštní ochraně.

Světlé bloky znělce z lomu Mariánská skála využité jako stavební úpravy a dekorace v různých částech areálu (instalované ve výběžích, podél cesty proti suvenýrům Pueblo, u plošiny s hydrofonkou či v místě remízku mezi cestou a dětským hřištěm). Jedná se o „moderní“ instalace bez návaznosti na Lumpeho aktivity.

- **Bazaltické (čedičové) horniny:** třetihorní vulkanity typické pro České středohoří, reprezentované tm. šedými až černými bazaltoidními rigidními horninami, často obsahující vyrostlice minerálů (příp. dutinové min). Jde o místní materiál dovezený z relativně blízkého okolí (zejména lokalit podél řeky Labe). V areálu se nacházejí jednak ve formě unikátních ohlazených bloků z řeky Labe, ve formě sloupcovité odlučnosti i jako klasické oblé bloky až kulovité bloky s cibulovitou odlučností. K nejcennější a nenahraditelným (navíc esteticky zajímavým) kouskům náleží všechny vodou opracované bloky s hladkým „zvlhnutým“ povrchem (zejména pak velké kusy).

Nepůvodní horninový materiál dovezený z různých (i velmi vzdálených) lokalit/ložisek:

- **Travertin (pěnovce):** nepůvodní světlá (bělavá, sv. nažloutlá až nahnědlá) porézní pevná hornina, která obvykle obsahuje kromě vápnité složky i množství fosilních částí rostlin. Je charakteristická nerovným povrchem (květákovitého tvaru), množstvím větších nepravidelných dutin, kamenných trubíček a rovněž otisky různorodé vegetace. Je tvořena výhradně uhličitánem vápenatým - nejedná se tedy o materiál vulkanického původu, který je v české terminologii nazývaný tufit, ale o sladkovodní usazenou horninu čtvrtohorního stáří.³⁰ Travertin vzniká z vod studených i teplých pramenů, obvykle za spoluúčasti rostlin (které odjímá CO₂ a tím vyvolává srážení uhličitánu vápenatého). Vápnité usazeniny se mohou vysrážet též z vodních toků, pramenných potoků či krasových pramenů (tzv. pěnovce).

Nejvýznamnější ložiska durynského travertinu jsou v údolí Unstrut u Bad Langensalza, Mühlhausen, Gräfentonna, Greußen a Clingen.³¹ V případě Lumpeparku byl použitý travertin z lomů v Greussenu (v sousedství Clingenu). C. A. Dietrich byl přímo provozovatel zdejšího tufového lomu a dodával tento materiál jako exklusivní „dvorní dodavatel“. Zdejší travertin čtvrtohorního stáří, hojně využívaný pro podobné romantické stavby, byl příhodně nazývaný též „Greußener Grottensteine“. Vznikl ve dvou fázích, před 125 000 lety ve středním pleistocénu a před 10 000 lety v holocénu (postupným hromaděním a srážením vápnitých sedimentů ve sladkovodním říčním a jezerním prostředí, i zdejší mrtvá flóra a fauna

³⁰ Důvodem záměny travertinu za tuf byla pravděpodobně nesourodá terminologie v českém a německém pojetí. Němci totiž užívají termín „Tuff“ („Tuffstein“) nejen pro sopečný materiál (tak jako čeští geologové), ale i pro „vápnitý tuf“ (Tuff/Tuffkalk/Kalktuff), reprezentující sladkovodní vápenec (v němčině též Kalkstein/Travertin).

³¹ V sousedním Německu jsou ložiska travertinu omezena na dvě hlavní oblasti: 1) Bádensko-Württembersko (Bad Cannstatt – tzv. Canstatter Travertin), Blumberg, Gauingen a Riedöschingen a 2) Duryňsko: Bad Langensalza (tzv. Langensalzaer Travertin), Clingen, Gräfentonna, Greußen a Mühlhausen (a další místa – např. Bad Tennstedt, Ehringsdorf, Jena, Klein-Ballhausen, Kindelbrück, Mühlbergu, Taubach, Weimar).

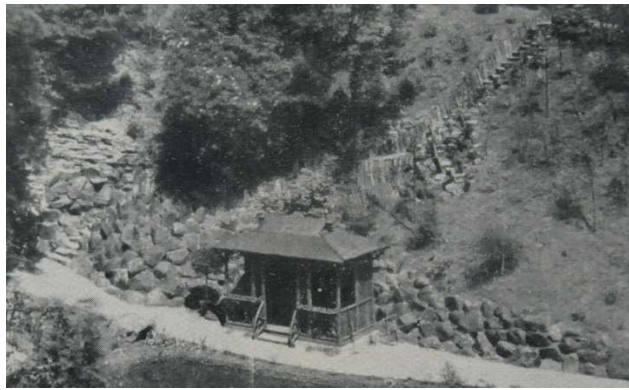
zkameněly na pevný vápenec). Hornina s typicky členitým povrchem obsahuje např. zkamenělý rákos, vodní traviny (další zdroje uvádějí dokonce zkamenělá kachní vejce či hnízda), některé její součásti vzdáleně připomínají krápníky...

- **Araukarity (kordaity):** nepůvodní zkamenělé kmeny - zbytky tropických nahosemenných stromů, tzv. kordaitů nebo primitivních jehličnanů z doby permokarbonu (ml. prvohor), pocházející z Podkrkonoší. Celá řada nalezišť je ve svrcho prvohorních sedimentech Trutnovska mezi Novou Pakou a Jestřebími horami (odkud byly pravděpodobně přivezeny do areálu Lumpeparku).

Seznam „rostlých“ geologických hodnot a dochovaných geologických kuriozit instalovaných jako součást Lumpeparku (viz mapa v Příloze č. 1)

1bc) Jezírko – balvany lokálních hornin kolem jezírka (bazalty včetně sloupků, znělce, ad.), některé bloky přesunuty na jiná místa opodál (viz srovnání s hist. fotografiemi); v blízkém okolí jezírka množství zarostlých cest lemovaných kameny různých tvarů a složení – velmi ilustrativní!

Doporučení: volné bloky přesunout na vhodnější místo nebo je instalovat na jejich pův. místa; část vegetace v okolí jezírka regulovat za účelem ukázky dochované repre-části pův. areálu (postup konzultovat s geologem a botaniky)

2) Araukarity jako součást stavby – relikv pův. schodiště obložené zkamenělými kmeny, dnes nad prac. parkovištěm a slepě končící plotem výběhu lam; v okolí rozptýleno větší množství různých bloků a kamenů, částečně zasypáno

Doporučení: provést detailní průzkum a přesuny hmot s cílem dohledání relikvů pův. částí expozice (zejména geol. zajímavostí)

3,4) Araukarity – množství různě velkých dobře zachovaných zkamenělých kmenů ve výběhu lam včetně dominantních vysokých „kmenů“ složených z více kusů (známo i původní fotodokumentace)

Doporučení: krásný zachovaný prvek! možno ponechat jako součást výběhu, určitě nepřesouvat na jiné místo (jde o autentické umístění z dob Lumpeho); nutné prořezat okolní vegetaci (aby byly kmeny vidět), drobnější kusy ideálně shromáždit na vhodném místě blíže k návštěvníkům (včetně možnosti si je osahat), příp. prostor propojit se sousedním schodištěm

5ab) dva přírodní velké bloky (a jedna kamenná socha) – pohozený ohlazený vulkanit (krásný vzorek!) a větší blok bazaltu

Doporučení: možno přesunout na vhodnější místo a lépe „prodat“...

6) araukarit (socha) – uměle splepený kmen ze čtyř větších kusů vedle dětského hřiště (jedná se pravděpodobně o novodobý počín s využitím pův. araukaritů z Lumpeparku³²)

Doporučení: neprezentovat neboť se nejedná o originální součást Lumpeparku (případně sochu zrušit a materiál zrecyklovat pro účely revitalizace areálu)

7) ohlazené bazalty – soubor 6 středně velkých ohlazených balvanů podél cesty u výběhu pand červených

Doporučení: možno zachovat na místě (není však jisté, zda se jedná o původní dobové umístění)

8ab) řada znělců proti Pueblu (suvenýrům) – moderní instalace z posledních let, není součástí pův. Lumpeho areálu! (+ v křoví vedle cesty nad roklí objeven mlýnský kámen z křemenného porfyru, pravděpodobně součást umělé navážky)

Doporučení: mlýnský kámen přesunout/využít jinde v prostoru areálu zoo

9) Ohlazený blok čediče – vzácný(!) krásný kousek, znám z pův. fotografií

Doporučení: Zachovat na místě a odprezentovat

10) Grotta – podzemní (jeskynní) prostora obložená durynským travertinem s umělými krápníky; v podzemní prostře byla kromě umělých soch a dekorací v době jejího zpřístupnění vystavena také expozice skutečných zkamenělin údajně pocházejících rovněž z durynských tufových dolů z okolí Klingenu, jako „*listy kapradin, mech nebo mušle*“.

Do současnosti se zde dochovaly pouze relikty původní výzdoby - zejména několik kusů vulkanických hornin s pěknými dutinovými minerály (zeolity) tvořící nedílnou součást část umělé stěny jeskyně. Zajímavostí jsou také umělé krápníky (velmi věrohodně zpracované), bohužel v některých partiích jeskyně olámané či jinak poškozené. Vnitřní prostor je celkově zachovalý, dnes však přístupný pouze jižním vchodem; severní vstup (směrem do svahu k hrádku) je zasypán mohutnou (odhadem 5-7m mocnou) vrstvou zeminy.

Doporučení:

- Udělat detailní průzkum dna jeskyně (včetně odstranění nepůvodních nánosů a bordelu)
- Zadat statický posudek s cílem celkového posouzení souč. stavu stavby, u stropní části vyloučit možné riziko propadu; posouzení tlaku materiálu ze zásypu na zadní stranu zdi u severního vchodu; ad.
- Jeskyni zrestaurovat a zpřístupnit veřejnosti

11a) Lumpeho hrádek – romantická stavba z nepůvodního durynského travertinu,

Doporučení: posouzení stability hrádku, vyhodnocení vlivu příp. obnovení vodní kaskády na zdivo; doplnění odlámaných částí (využít pův. materiál rozsetý v okolí hrádku);

³² „araukaritovou“ sochu vedle dětského hřiště buď celou přemístil či postavil J. Hanzlík, někdy okolo roku 1997 (ústní sdělení V. Vrabcové)

11b) skalní rokle nad hrádkem (dnes uzavřená) – pův. výchoz vulkanitu, kam údajně vodil Lumpe exkurze; hodně zvětralé + možné řícení bloků kvůli vzrostlým stromům; přesto i dnes hezká ukázka přírodního výchozu znělce s deskovitou odlučností spolu s uměle vytvořenou zdí napodobující přírodní skalní výchoz

Doporučení: rokli navazující na hrádek doporučujeme zprůchodnit pro veřejnost; nutná oprava schodů a vyřešení napojení na horní cestu u mostku; nutný výřez vzrostlých stromů u horní hrany rokle klínujících kořeny zdivo i přírodní skálu, případně místy šetrně(!) dozdít rozvolněné části svahu lemující cestu (aby nedocházelo k opadu kamenů)

Pozn. v okolí hrádku (i jinde v zoo) je množství menších i větších bloků z travertinu, které lze použít pro cílené opravy a dekorace (např. ve svahu vedle Lumpeho hrádku jsou zasypané velké bloky travertinu)

12) bloky znělce u dětského hřiště – moderní instalace z posledních let, není součást pův. Lumpeho areálu!

13) Ohlazený blok čediče – vzácný! krásný kousek, znám z pův. fotografií

Doporučení: Zachovat, přesunout na vhodnější místo a odprezentovat

Další doporučení obecného charakteru:

- zadat geofyzikální průzkum míst s umělou navázkou s cílem zjistit případné větší pohřbené kamenné objekty
- ověřit možná místa zasypání zkamenělých kmenů (v areálu zoo i v přilehlém lomu)
- provést průzkumné vrty na vybraných místech zásypu (kde mohlo dojít k pohřbení pův. částí Lumpeparku) s cílem ověřit stavbu podloží a mocnost navážky
- zadat hydrogeologický posudek s cílem ověření pramenných míst a jejich využití
- zadat detailní průzkum rokle nad hydrofonkou – tj. v místech pův. Lumpeho rokle (v nevegetačním v zimním období)
- zajistit částečné odstranění blokové navážky v místech pův. kamenných stezek (úsek mezi hydrofonkou a jeskyní, zejména sp. část svahu)
- zadat studii s cílem určení systematické příslušnosti (rodu/druhu) araukaritů a jejich přesné provenience (mikroskopické studium výbrusů/PřF UK)
- oprava a zpřístupnění točité cesty od Lumpeho hrádku k vodárně (včetně obnažení původních kamenných svahů) – prostor podél cesty možno využít pro „geostezku“, tj. prezentaci geologického bohatství souvisejícího s Lumpeho odkazem a pův. areálem Lumpeparku

Literatura a zdroje:

Dra phil. h. c. Jindřicha Lumpeho Přírodní a ochranný park pro ptactvo, Ústí n. Lab.- Krásné Březno. Správa parku, [1936], 16 s.

Jost K. M. (2015): Felsenlandschaften Eine Bauaufgabe des 19. Jahrhunderts , [rukopis]. [Doktorská práce.] Technische Universität Berlin, s. 194–201. Dostupné online:

<https://www.research-collection.ethz.ch/handle/20.500.11850/155688>

Krsek M. (2009): Heinrich Lumpe, „otec evropského ptactva“ a jeho význam v dobové ochraně přírody, [rukopis]. [Diplomová práce.] Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta 123 s.

Kolektiv autorů (2008): 100 let od Lumpeparku k moderní zoologické zahradě 1908–2008

Vařilová Z. (2021): Neživé skvosty v ústecké ZOO. Příspěvky k ústecké vlastivědě 2021, č. 23, s. 32–43.

Internetové zdroje: https://de.wikipedia.org/wiki/Langensalzaer_Travertin

Stručný souhrn pro potřeby publicity

Soupis a stav zachování geologických prvků - stručný přehled (řazeno dle významnosti)

- **hrádek *Heinrichsburg*** (dnes Trpasličí hrádek) vystavěný z importovaného durynského travertinu; unikátní romantická stavba vyžadující statické posouzení a opravy povrchu
- **Grotta** (dnes nepřístupná umělá jeskyně) vystavěná z importovaného durynského travertinu s umělými krápníky a romantickými prvky vytvořenými z autentických hornin, minerálů či fosilií; navrženo její zpřístupnění – nutný statický posudek a oprava interiéru, vytvoření přístupové cesty k jeskyni s revitalizací skalních výchozů v okolí (včetně oblasti u jezírka/ledvina)
- **zkamenělé stromy** (původní „Krakonošův les“, dnes ve výběhu lam a blízkém okolí ad. dílčí akumulace bloků v areálu zoo), soubor velkého množství importovaných kusů araukaritů z Podkrkonoší; zachovat a zpřístupnit veřejnosti
- **ohlazené bazalty** (čediče) vytažené ze dna řeky Labe, lokální materiál, velmi cenné kusy, které nelze nahradit; zachovat (přemístit) a vhodně odprezentovat
- **čedičové sloupky a bloky čediče** původně sloužící k budování přístupových stezek, mostků, schodů a opěrných kamenných zdí; materiál lze nahradit ze současných zdrojů; na vhodném místě odstranit vegetaci a obnažit původní kamenné stezky
- **přírodní výchozy znělce (trachytu)** v areálu Lumpeparku, které byly součástí původních stezek a exkurzních tras (roklinka, cesta k jeskyni); v současnosti dosti rozvětralé a místy nestabilní (hrozí opady kamení), nutný výřez nálezových dřevin
- další typy hornin (převážně jednotlivých bloků) regionálního původu využité na stavbu stezek, zdí a mostků, případně edukativní účely (lze příp. nahradit ze souč. zdrojů)

Posouzení stávající hodnoty areálu

Neživá součást Lumpeparku je kombinací lokálních hornin a ze vzdálených (často již nevyužívaných) ložisek dovozeného horninového materiálu, který je v daném objemu a stupni zachování na jednom místě nevídaný. V současné době jsou geologické zajímavosti částečně na původním místě (Grotta, hrádek, pozůstatek Krakonošova lesa, roklinka) a částečně přemístěny v rámci realizovaných terénních úprav v areálu zoologické zahrady (ohlazené bazalty, jednotlivé araukarity, ad.). Většina dochovaných geologických prvků je svých charakterem unikátní a nelze je (nebo lze jen velmi těžko) nahradit ze současných zdrojů. Značná část původního objemu importovaných hornin známá z dobové fotodokumentace je pravděpodobně skryta pod navážkou, případně byla použita do dílčích staveb nebo byla dokonce rozkradena. I přes tuto značnou početní redukci počtu exponátů (vlivem zmiňovaných přestaveb zoologické zahrady v druhé pol. minulého století) tvoří zdejší kolekce unikátní celek v dobrém stavu. I proto je nutné zajistit řádnou evidenci a ochranu všech existujících reliktních prvků areálu Lumpeparku, včetně jejich prezentace veřejnosti.

Návrh způsobu zachování nebo ošetření jednotlivých prvků

U romantických staveb z travertinu (hrádek, jeskyně) je doporučeno zadat statický posudek. V případě zpřístupnění jeskyně bude nutná komplexnější oprava a revitalizace interiéru. Otázkou zůstává míra obnovy původních romantických prvků areálu (např. vodopád, umělé krápníky či výzdoba v jeskyni). Variantním řešením je využití moderních technologií a původní stav prezentovat „pouze“ pomocí virtuální reality a dochovaných dobových fotografií. Žádoucí je též úprava přístupových cest k oběma zmiňovaným památkám „v duchu Lumpeparku“, tedy s max. využitím přírodního kamene.

Samostatné velké bloky hornin (např. ohlazené čediče) navrhuji umístit na původní lokace, případně jiná vhodná místa. Dále z celého areálu zoologické zahrady vysbírat drobné kameny související s původním areálem (travertiny, zkamenělá dřeva), která jsou nejen součástí okrasných skalek ale často i volně rozeté v zeleni mezi cestami a výběhy.

Na nevyužité cestě vedle Trpasličího hrádku lze ze souborů původních hornin vytvořit naučnou stezku prezentující původní prvky Lumpeho areálu s informačními cedulemi k jednotlivým druhům hornin a jejich původu. Na vybraných místech navrhuji odstranit pokryvnou vegetaci (případně i navážku) a zpřístupnit tak původní kamenné chodníčky, schody a zídky známé z historických fotografií (např. stezky kolem jezírka/ledvina).

Přírodní výchozy deskovitě odlučného trachytu je nutné posoudit z hlediska stability a rizika opadu dílčích částí skal. Nezbytný je v těchto partiích výřez vzrostlých náletových dřevin.

3. Botanická složka

(odborný garant - Ladislava Filipová)

Současný stav

Dřeviny

Dendrologický průzkum provedený v roce 2016 zjistil celkem 849 stromů, 46 porostních skupin a 92 keřů a keřových skupin. Převažují autochtonní dřeviny rodů dub (*Quercus*), javor (*Acer*) a lípa (*Tilia*), které tvoří kostru stromového patra. Běžně se vyskytují jasany, břízy a další domácí dřeviny. Z jehličnanů je nejvíce zastoupená borovice černá (*Pinus nigra*) a lesní (*Pinus silvestris*). Většina stromů má vitalitu výbornou až mírně sníženou (82%). Stanoviště v ZOO jsou vhodná pro rozvoj porostů blížících se lesu.

Významné stromy zmiňované Dendrologickým průzkumem jsou mimořádní jedinci, z nichž někteří byli s velkou pravděpodobností vysazeni v době zakládání původního Lumpeparku, nebo zde tou dobou již rostly:

- B12 - dub letní (*Quercus robur*)
- B38 - buk lesní (*Fagus sylvatica* „Pendula“)
- B39 - buk lesní (*Fagus sylvatica*)
- B40 - buk lesní (*Fagus sylvatica*)
- D2 - dub letní (*Quercus robur*)
- M6 - platan javorolistý (*Platanus x hispanica*)
- M7 - platan javorolistý (*Platanus x hispanica*)
- M19 - buk lesní (*Fagus sylvatica* „Pendula“)

Další zajímavé stromy představují solitéry či exotické druhy dřevin:

- A13 - borovice vejmutovka (*Pinus strobus*)
- B37 - tisovec dvouřadý (*Taxodium distichum*)
- C6 - jedle ojněná (*Abies concolor*)
- D3 - borovice vejmutovka (*Pinus strobus*)
- M1 - vrba náhrobní (*Salix x sepulcralis*)
- N2 - vrba náhrobní (*Salix x sepulcralis*)
- N26 - jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*)

Z dalších zjištění dendrologického průzkumu vyplývá, že stromům nebyla věnována v dostatečné míře odborná péče. Některé stromy ve výběžích byly také poškozeny v důsledku nedostatečné ochrany kmene.

Problémem do budoucna mohou být i nepůvodní invazní druhy stromů, které se spontánně šíří, př. pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*), javor jasanolistý (*Acer negundo*) a škumpa očetná (*Rhus typhina*).

Za hlavní potíž keřových výsadeb označuje Dendrologický průzkum především zaplevelení.

Původní záměr H. Lumpeho

Snem Heinricha Lumpeho bylo vybudovat romantickou přírodní oázu uprostřed průmyslové metropole. Nechtěl ovšem konzervovat přírodu v její přirozené podobě, mělo se naopak jednat

o areál kultivovaný, aby byl co nejpřívětivější návštěvníkům, jimž měl sloužit jako osvětové zařízení.

Rostliny vysázené v rezervaci se podřizovaly estetice a pak, a to především, potřebám ptactva. Zahradníci museli věnovat zvláštní péči zejména keřům, aby se na nich vytvořilo bohaté větvení vhodné pro hnízdění volně hnízdících ptáků. Keře parku dominovaly. Kromě hnízdního prostoru skýtaly také ptákům potravu (zejména šlo o lísky, kdoule, ptačí zob, ale i mnoho ovocných stromů v užitkové a výzkumné zahradě parku).

Nejčastěji vysazované dřeviny byly: hloh, habr, javory, břízy, topoly, třešně ptačí, břečťan, z jehličnanů pak jedle, modřín a tisy.

I okrasné rostliny plnily důležitou roli. Měly lákat a těšit návštěvníky: v průběhu 20. let byl v parku založen růžový sad „rosarium“ s 85 druhy růží s tisíci vonnými keři. Mezi nimi byla i „Růže Dra Lumpeho“. Největší květinovou atrakcí parku bylo 96 metrů dlouhého růžového podloubí u vchodu. V čase plného květenství na začátku července uchvacovaly pohledy návštěvníků statisíce květů růžové a purpurové červené japonské popínavé růže. I nedaleký zahradní altán byl porostlý popínavými růžemi, stejně tak vodárna. Po odkvetení růží těšily návštěvníky záhony se 150 druhy jirín.

Zvláštní sortu okrasných rostlin představovaly vodomilné rostliny, různé druhy leknínů na hladině rybníčku nebo kapradiny a další stínomilné druhy v místech umělých vodních kaskád.

Okrasné záhony doplňovaly cizokrajné rostliny jako aloe či palmy, park disponoval i vytápěným skleníkem pro teplomilnou flóru. Heinrich Lumpe založil v rezervaci také „alpinium“, které nabízelo okolo 80 druhů alpské flóry, např. bramboříky. Šlo zejména o botanické zajímavosti, které mu daroval jako projev díky za finanční podporu světově proslulý botanik prof. Dr. Wettstein, a také dary z Botanické zahrady vídeňské univerzity nebo z Botanického muzea v Berlíně.

Mimořádným přírůstkem v malé botanické zahradě měla být nově objevená rostlina z Albánie, která nesla jméno „*Carum Lumpeanum*“ a měla dorazit na jaře 1921 z vídeňské botanické zahrady. Bohužel vzhledem k tomu, že ji pozdější průvodci parkem neuvádějí, nejspíš se pokus o její aklimatizaci v Ústí nad Labem nepodařil. Tato miříkovitá rostlina se dodnes vyskytuje v jihovýchodní Itálii a na Balkánském poloostrově až do jihozápadního Bulharska a její platné vědecké jméno zní *Hellenocarum strictum* (Griseb.) Hand.

Na počátku 30. let přibyla ještě do kolekce exotické květeny skupina kaktusů.

Součástí parku byly i užitkové zahrady se záhony zeleniny a sady ovocných stromů s místními odrůdami ovocných stromů z Labského údolí. Sloužily z části také jako zdroj potravy pro ptactvo. Zároveň se zahrady staly místem vědeckých pokusů se šlechtěním místních odrůd ovocných stromů. Zahrady sloužily také jako ukázka prospěšnosti ptactva pro hospodářství, neboť místní stromy prakticky nepostihoval škodlivý hmyz.

Druhovú rozmanitost stromů, keřů a květin byla v parku obrovská, v podstatě se jednalo také o botanickou zahradu, kde byly všechny vzácnější stromy a křoviny i záhony a užitkové i ozdobné rostliny označené popiskami.

Z pohledu zahradnické péče představovala rezervace vzorně udržovaný areál. Květeny v záhonech tvořily geometrické obrazce, keřům i stromům se dostávalo nadstandardní péče. Vedle toho však existovala ještě část parku veřejnosti nepřístupná, kde byla ponechána příroda bez zásahu zahradníků, ta byla určena ptactvu. Tam zůstávalo na zemi spadané listí, aby ptáci skrze jeho šustění slyšeli blížící se dravce a mohli pod hníjícími zbytky rostlin nacházet brouky a červy.

Doporučení

Z původních idejí Heinricha Lumpeho je vhodné vyjít při plánování úprav vegetace v území. Nosná je z tohoto pohledu zejména myšlenka **vysoké diverzity rostlinných druhů a odrůd**. Není pravděpodobně reálné obnovit záhony zeleniny a květin a botanickou zahradu v plném rozsahu. Nicméně akcent na vegetační prvky má potenciál významně zatraktivnit areál pro návštěvníky ZOO. Ve spolupráci se zahradníky a zahradními architekty by tak bylo užitečné zpracovat komplexní koncepci výsadeb rostlin a následné péče pro celý areál (se speciálním zřetelem k plochám původního Lumpeparku), která by naplňovala ideje H. Lumpeho a nároky kladené na estetiku i užítkovost rostlinstva.

Doporučení:

1. OBECNÁ

- Z edukativního pohledu se jeví jako stěžejní původní členění areálu na dvě části: „kultivovaná půvabná zahrada“ a „chráněná divočina“ naplňující v co největší míře životní nároky ptáků – původně se nacházela na západním svahu nad jezírkiem („ledvinou“). Původní charakter „divočiny“ je zde dosud z části zachován. Tato méně frekventovaná partie zahrady by mohla být vybavena prvky pro pozorování ptáků v jejich přirozeném prostředí. Umístění hnízdních budek a v zimě pravidelně doplňovaných krmítek by zatraktivnilo prostředí i pro ptáky. Místo by posloužilo i pro venkovní environmentální programy s ptačí tematikou pro školní kolektivy.
- Návaznosti na původní koncept botanické zahrady je možné dosáhnout i doplněním expozic zvířat exotickými druhy rostlin stejné geografické provenience. V případě druhů nesnášejících nízké teploty a mráz lze využít mobilní zeleň (přenosné květináče, truhlíky apod.). Uceleně koncipované expozice evokující „přirozené“ biotopy jsou potom opět využitelné pro edukativní programy či komentované prohlídky s ekologickou i ochrannou tematikou pro školy i širokou veřejnost.
- Pozornost by měla být věnována invazním dřevinám i bylinám a měly by být včas a efektivně odstraňovány.

2. KEŘE

- Keře tvořily kostru a základ vegetačních úprav Lumpeparku. Bylo by tedy vhodné nahradit neperspektivní keřové porosty identifikované dendrologickým průzkumem a to zejména druhy, které poskytují ptákům a dalším živočichům úkryt a potravu. Z autochtonních dřevin se hodí např.: do polostínu líska obecná, na slunné plochy dřín obecný, do živých plotů ptačí zob obecný. Je možné využít i exotické ovocné keře a vysadit je s respektem k jejich životním nárokům.
- Kromě „užitkových“ keřů je na místě věnovat pozornost i okrasným druhům a kultivarům. Doporučujeme obnovu růžového loubí a na vhodných místech i záhonů růží různých kultivarů, zejména růže „Dr. Heinrich Lumpe“ (objednat lze na Střední zahradnické škole Rajhrad, p. o., Masarykova 198, 664 61 Rajhrad, kratochvil@skolarajhrad.cz).

3. STROMY

- Základem péče o dřeviny je zajištění pravidelné odborné péče o stromy dle doporučení dendrologického průzkumu, tj. provádět výchovné řezy a další zásahy s cílem zajistit dlouhodobou perspektivu stromů a zároveň udržet stromy provozně bezpečné. Nutné je též

zajistit důslednou ochranu kmenů stromů ve výběžích zvířat. U nových výsadeb je třeba pracovat s kvalitním výsadbovým materiálem a zajistit povýsadbovou péči. Vzhledem ke klimatické změně jsou dřeviny v ZOO zásadním prvkem.

- Na vybraných parcelách lze vysadit staré odrůdy ovocných stromů, jejichž plody by se využily jako krmivo pro chovaná zvířata, a zároveň by posloužily ke vzdělávacím účelům.
- V souladu s osvětovými cíli Lumpeparku je záhodno doplnit u zajímavých stromů, porostů či rostlin informace, ať už v podobě decentních popisek nebo např. pomocí QR kódů. Další možností je vytvořit pro děti hledačku (quest) nebo podobnou stopovací hru s příběhem či zvířecím průvodcem, která by přinesla pobavení i poučení např. o významu stromů pro různé živočichy.

4. DALŠÍ ROSTLINY

- Doplnit na vhodném místě záhon různých variet jiřin jako připomínku původních výsadeb a chlouby majitele parku.
- Prověřit možnosti vertikálního ozelenění, které je již dobře vyvinuté např. na zdi u restaurace i u ZOO školy. Zimolezy se pnou také u zdi expozice orangutanů. Popínavé rostliny (břečťan, loubinec, vistárie, zimolezy, popínavé růže apod.) by bylo možné vysázet i na jiných místech, např. podél panelové zdi areálu ZOO (v ulici Drážďanská).
- Stínomilné rostliny – Různými druhy kapradin je vhodné doplnit rekonstruovanou grottovou architekturu či podrost.

Stručný souhrn pro potřeby publicity

Heinrich Lumpe koncipoval svůj park zčásti jako romantickou oázu, která velkorysími výsadbami okrasných keřů (zejména růží), ovocných a exotických stromů i květin (jiřiny, alpinky, dokonce kaktusy) a také promyšlenou strukturou lákala svým půvabem malé i velké návštěvníky, a zčásti jako ptačí eldorádo, do něhož byl zapovězen vstup lidem, a vše se zde podřizovalo potřebám ptactva.

Z původních výsadeb se bohužel nedochovalo prakticky nic, až na několik stromů, u nichž lze předpokládat, že pamatují vznik Lumpeparku, důkazy nicméně chybí. Dosud je ale patrná „klidnější“ a „divočejší“ část původního prahu, v níž se řada ptáků vyskytuje, a která se může v budoucnu stát prostředím vhodným k pozorování ptactva.

Z pohledu obnovy Lumpeparku je nosná především myšlenka **vysoké diverzity rostlinných druhů a odrůd**. Akcent na vegetační prvky (v podstatě malá botanická zahrada) má potenciál významně zatraktivnit areál pro návštěvníky ZOO. Ve spolupráci se zahradníky a zahradními architekty by tak bylo vhodné zpracovat komplexní koncepci výsadeb rostlin a následné péče pro celý areál (se speciálním zřetelem k plochám původního Lumpeparku), která by naplňovala ideje H. Lumpeho a nároky kladené na estetiku i užitečnost rostlinstva.

Zároveň je nezbytné zachovat v co nejvyšší míře současné vzrostlé stromy (kromě invazních dřevin) a věnovat pozornost péči o ně.

4. Zoologická složka

(odborný garant: Václav Beran)

Původní stav: Ptačí eldorádo

Na počátku byl Lumpe park určen primárně ptactvu a ptactvu se zde vše podřizovalo. Od výsadeb, přes příkrmování, klid na hnízdění až po odstraňování koček.

Ptáci hnízdící v dutinách měli možnost hnízdit v budkách. V roce 1933 jich bylo v areálu nainstalováno 480, z toho 330 jich ptáci obsadili. Dalších 200 hnízd bylo nalezeno na keřích a stromech.

H. Lumpe v parku také zřídil a provozoval 14 krmných míst. Krmil pouze v chladném počasí, i tak ale ročně spotřeboval stovky kilogramů krmiva.

V roce 1921 bylo doloženo „trvalé usazení“, tedy pravděpodobně hnízdění, osmnácti druhů ptáků, mezi něž patřil konipas horský, dále pěnkavy obecné, konipasi bílí, pěnice černohlavé, sýkory, slavíci obecní, červenky obecné, šplhavci, lejsek, konopky, hýlové, čížci, střízlíci a další druhy. Celkově bylo v rezervaci do roku 1928 pozorováno až 81 druhů ptactva.

Bohužel přesný seznam zjištěných druhů se nedochoval. Stejně tak ani nevíme, které druhy zde hnízdily, které zaletovaly za potravou, zastavovaly se na tahu či patřily mezi zimní hosty.

Nicméně park poskytoval útočiště velkému množství druhů ve velkém počtu. Díky výsadbám a péči o ně a postupné sukcesi a vývoji přírodních společenstev ptačích druhů postupně přibývalo.

Současný stav

Do roku 2022 evidujeme výskyt 118 druhů ptáků (viz příloha). U 45 druhů bylo hnízdění prokázáno, u 18 druhů je hnízdění pravděpodobné. 8 druhů do areálu pravidelně zaletuje a loví, u 29 druhů byl zaregistrován přelet a 10 druhů bylo zastíženo na tahu. Zbýlých 8 druhů tvoří zimní hosté. Vzhledem k nedostatku přesných dat z minulosti nelze provést detailní srovnání vývoje ptačího společenstva. Od dob H. Lumpeho se ale jistě ptačí společenstvo proměnilo podstatně. Některé druhy H. Lumpe v parku pozorovat nemohl, neboť v té době se v ČR ještě vůbec nevyskytovaly, nebo byly vyhubené (např. hrdlička zahradní, husice nilská, kormorán velký či krkavec velký). Některé druhy byly v dobách H. Lumpeho plaché a žily skryté v lesích, v dnešní době si však přivykly na přítomnost člověka a běžně hnízdí i ve městech. Mezi ně patří například holub hřivnáč, sojka obecná, straka obecná, krkavec velký, jestřáb lesní, luňák červený či sokol stěhovavý. Ani tyto druhy H. Lumpe ve svém eldorádu pravděpodobně nevidal. Došlo i k velkým změnám ve výskytu řady ptačích druhů v průběhu roku. Některé dříve tažné druhy u nás nyní zůstávají i na zimu. H. Lumpeho by jistě překvapil zimní výskyt kosa černého, pěnkavy obecné, červenky obecné či rehka domácího. Naopak zklamán by byl stále slabšími návštěvami severských zimních hostů (cvrčal obecných, brkoslavů severních či pěnkav jikavců).

I v dnešní době je areál zoologické zahrady domovem mnoha druhů ptáků. Pestrost celého území, přírodní charakter některých ploch, velké množství vyvěšených budek a četné množství výklenků druhovou bohatost ptáků zvyšuje. Řada druhů se zde také přizpůsobuje na krmení chovaných zvířat a zůstávají v areálu celoročně.

V areálu byla v minulosti vyvěšena celá řada ptačích budek. Tyto budky byly v posledních letech pravidelně kontrolovány a čištěny. Budky poskytují bezpečné hnízdiště mnoha ptačím párům, ale mají i velký vzdělávací potenciál.

Doporučení:

1/ Ptačí eldorado.

Park původně vznikl pro divoce žijící druhy ptáků. Postupně narůstal význam chovaných druhů zvířat až význam původních druhů ptáků zcela zanikl. Obnovením původní tradice by bylo možné dosáhnout jisté jedinečnosti místní zoologické zahrady v rámci českých ZOO.

2/ Krmítka a zimní příkrmování ptáků.

Za časů H. Lumpeho bylo zimní příkrmování ptáků silně podporováno. I v dnešní době může být tato relativně jednoduchá a levná činnost atraktivní (a osvětovou) zábavou pro širokou veřejnost. Instalací několika velkých krmítek, u nichž mohou být umístěny web kamery a zřízeny pozorovatelné, je možné propagovat zoologickou zahradu i v zimě, přilákat návštěvníky a navíc podpořit naše opeřence v zimním období. Řada tipů je k nalezení na stránkách ČSO <https://www.birdlife.cz/zapojte-se/pomoc-ptakum/prikrmovani/>. Akce Ptačí hodinka, kterou pořádá právě ČSO a která je zaměřená na sčítání ptáků na krmítkách je velice populární, účastní se jí desetitisíce pozorovatelů ročně. Veřejnost by mohla sčítat i na krmítkách v ZOO, pokud by se dobře promyslela pravidla sčítání.

3/ Budky a hnízdění ptáků

H. Lumpe byl posedlý i hnízděním ptáků. V areálu bylo rozmístěno téměř 500 budek. I v dnešní době je v areálu ZOO rozmístěna řada budek. Je třeba jim ale věnovat dostatečnou péči, pravidelně je kontrolovat, opravovat, čistit a ideálně i vést přesné záznamy o jejich obsazenosti, úspěšnosti hnízdění atd. Tato data jsou dále využitelná pro propagaci a vzdělávání návštěvníků. Budky lze využít i při vzdělávacích programech pro školy. Možnost nahlédnout do budky s vajíčky či mláďaty je pro žáky často jedinečný zážitek. V současné době budky systematicky sledoval Jan Dobosz.

Nabízí se možnost vyvěsit i budky pro další druhy ptáků. Většina budek pro rorýse je nyní obsazena vrabci. Instalace nových budek by byla žádoucí. Také instalace „jířičkovníku“ by mohla pozitivně překvapit návštěvníky.

Mnoho tipů ohledně budek je opět možné najít na stránkách ČSO: <https://www.birdlife.cz/zapojte-se/pomoc-ptakum/ptaci-budky/>

Inspirace pro hnízdní věž pro jířičky např. zde: <https://www.denik.cz/zvireci-denik/jiricky-hnizdni-vez-narodni-park-20210614.html> nebo zde: <https://www.gruenshoppen.de/informationen/schwalbenhaus>.

4/ Péče o vegetaci – viz botanické texty

5/ Pítka pro ptáky

V areálu ZOO je relativní dostatek vodních ploch. Zřízení speciálních pítek pro ptáky je ale další z možností, jak veřejnosti zprostředkovat přímé zážitky s ptáky

6/ Specializované poradenství

V ideálním případě by ZOO prostřednictvím proškoleného pracovníka mohla poskytovat poradenství související s ptačí problematikou na regionální úrovni, a to jak veřejnosti, tak i městským organizacím. Tedy poskytovat rady, jak postupovat co nejšetrněji k ptactvu např. při zateplování či opravách budov, při kácení nebo údržbě zeleně, při zabezpečování skleněných ploch atd. Tuto činnost by bylo vhodné provádět ve spolupráci s ČSO a za využití již připravených materiálů.

6/ Programy pro školy

Heinrich Lumpe považoval osvětu za jeden ze stěžejních úkolů svého ptačího ráje, osobně např. prováděl žactvo po parku a snažil se děti nadchnout pro ochranu přírody. ZOO tak má na co navazovat a zároveň představuje ideální místo pro realizaci edukačních programů pro školy zaměřených na ptáky. Opět lze vycházet ze vzdělávacích programů ČSO a doplnit je o lokální rozměr. Na přípravě vzdělávacích programů je možné spolupracovat i s Oddělením pedagogiky Muzea města Ústí nad Labem.

Kromě krátkodobých programů pro školy se nabízí i různé dlouhodobější „ptačí“ projekty ve spolupráci se školami, projektové dny pro ZŠ i SŠ nebo kampaně a osvětové akce související s ochranou ptáků pro veřejnost.

Stručný souhrn pro potřeby publicity

Na počátku byl Lumpe park určen primárně ptactvu a ptactvu se zde vše podřizovalo. Od výsadeb, přes příkrmování, klid na hnízdění až po odstraňování koček.

Ptáci hnízdící v dutinách měli možnost hnízdit v budkách. V roce 1933 jich bylo v areálu nainstalováno 480, z toho 330 jich ptáci obsadili. Dalších 200 hnízd bylo nalezeno na keřích a stromech.

H. Lumpe v parku také zřídil a provozoval 14 krmných míst. Krmil pouze v chladném počasí, i tak ale ročně spotřeboval stovky kilogramů krmiva.

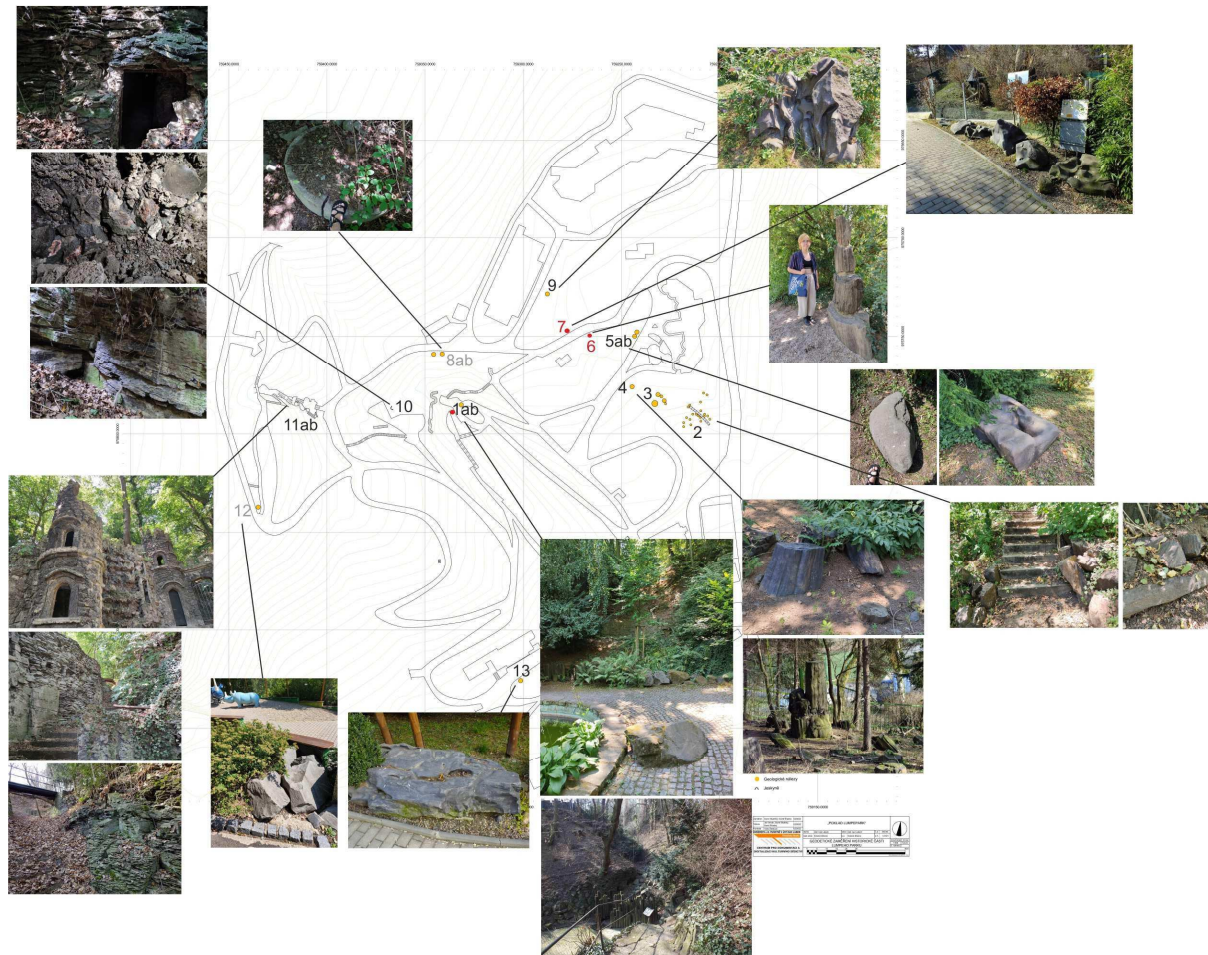
Také výsadby a následná péče o zeleň byla směřována k maximální podpoře ptactva tak, aby v areálu byl dostatek potravy, úkrytů a možností pro hnízdění. Ptákům se podřizovala i otevírací doba.

Areál zoologické zahrady zůstal domovem mnoha druhů ptáků až dodnes, ale jaksi mimoděk, bez cílené péče. Pestrost celého území, přírodní charakter některých ploch, velké množství vyvěšených budek a četné množství výklenků druhovou bohatost ptáků zvyšuje. Řada druhů se zde také přiživuje na krmení chovaných zvířat a zůstávají v areálu celoročně. Nicméně je zde stále velký potenciál na další podporu volně žijících ptáků tzv. v „Lumpeho“ stylu, tedy vzkříšení „ptačího eldoráda“.

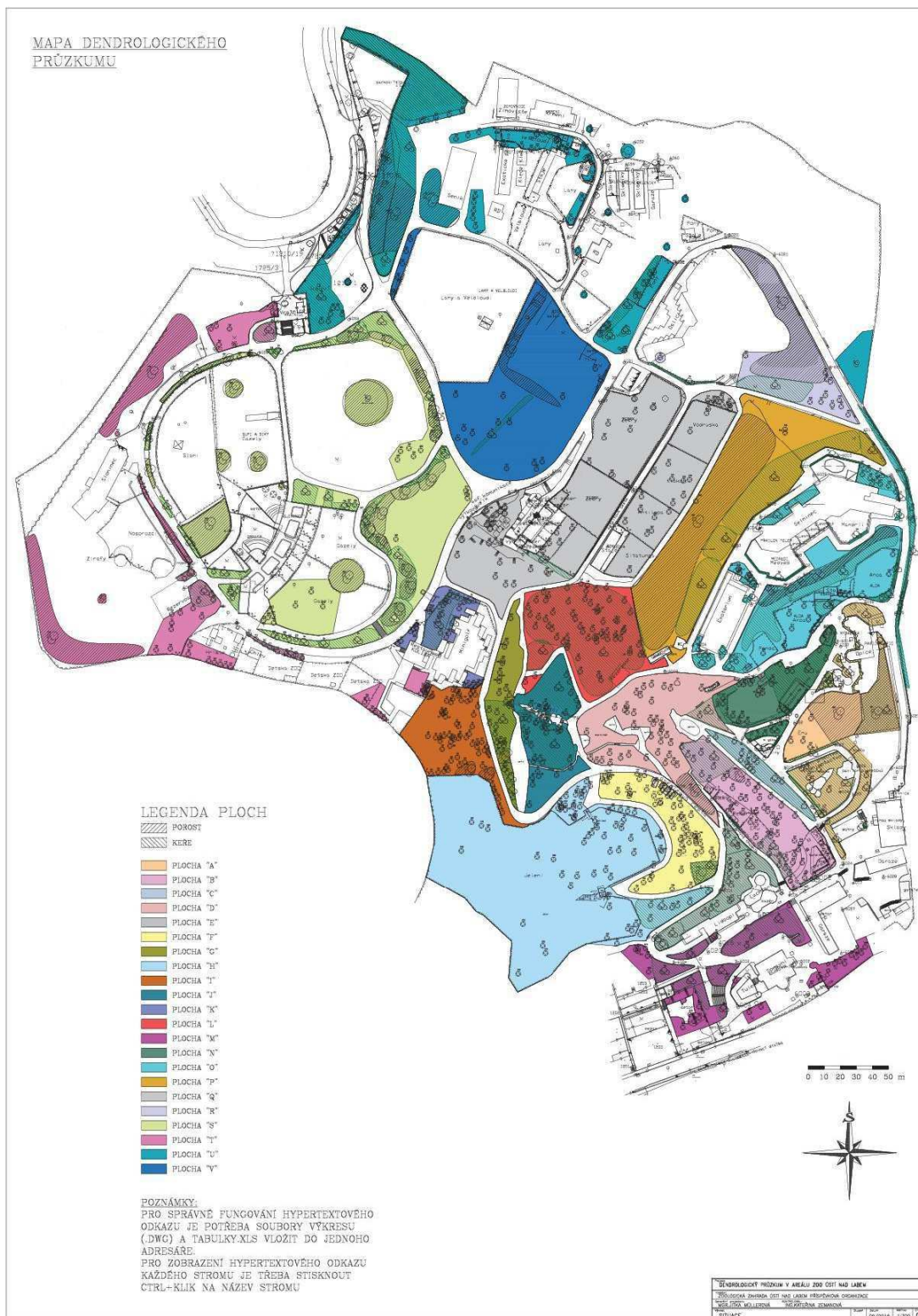
Fyzicky se z původních prvků péče o ptactvo nedochovalo nic, nicméně je možné a žádoucí obnovit celkovou filosofii parku. Tedy opravit a výrazně více propagovat budky, podporovat hnízdění ptáků v areálu zoo, výrazně rozšířit a také propagovat zimní příkrmování ptactva, letní pítka pro ptáky atd.. Také pedagogické a propagační aktivity mohou být silně navázány na divoké ptactvo. K zatraktivnění problematiky je možné používat i netradiční prvky, například „panelák pro jiříčky“, krmítka či budky s webkamerou, programy pro školy i veřejnost nebo specializované poradenství.

Příloha 1: Mapa geologických zajímavostí

Geologické zajímavosti

Příloha 2: Mapa sadovnicky významných dřevin

Příloha 3: Přehled významných jedinců dřevin

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
1	číslo stromu	taxon	průměr kmene	výška	šířka koruny	výška nasazení koruny	fyzilogické stáří	vitalita	zdravotní stav	stabilita	perspektiva	naléhavost	ošetření	popis			cena
2	Mimofádní jedinci, z nichž někteří byli s velkou pravděpodobností vysazeni v době zakládání původního Lumpeparku, nebo zde tou dobou již rostly:																
3	M6	<i>Platanus acerifolia</i>	90	23	18	6	4	1	3	3	b	0	S-RZ	výrazně poškozená báze, dutiny ve			8680
4	M7	<i>Platanus acerifolia</i>	141	23	18	4	4	1	1	2	a	0	S-RZ				5270
5													S-RO	o 25%			6980
6	M19	<i>Fagus sylvatica</i> 'Pendula'	57	6	6	4	4	1	2	1	a	0	S-RZ	v 1 m zarostlý předmět			2020
7	B12	<i>Quercus robur</i>		25	18	5	4	1	1	1	a	1	S-RZ	!!! Významný jedinec			5430
8	B38	<i>Fagus sylvatica pendula</i>	41	22	7	3	4	1	2	3	b	0	S-RLLR	lokální redukce o 20%			2020
9													S-RZ	velmi zajímavý srůst větví			1550
10	B39	<i>Fagus sylvatica</i>	96	25	14	5	4	1	3	4	b	0	S-RO	mnohonásobný výskyt tlakových vě			11160
11													S-RZ				5430
12													S-VDH	4t, 5 lan			9300
13													S-VSD	ne vrtaná, 4 lana			12400
14	B40	<i>Fagus sylvatica</i>	84	21	11	5	4	1	2	3	b	0	S-RO	červenolistý kultivar, jednostranná k			5740
15	D2	<i>Quercus robur</i>		22	24	5	4	1	2	1	a	1	S-RZ				3100
16													S-RZ				4650
17	Další zajímavé stromy :																
19	M1	<i>Salix x sepulcralis</i>	122	12	14	4	4	1	3	3	b	0	S-RS	sekundární koruna, bakt.výtok. Ses			6200
20	B37	<i>Taxodium distichum</i>	47	19	4	4	4	3	3	3	b	0	S-RZ, S-RS	více úrovní výletových otvorů, aktivní			4650
21	D3	<i>Pinus strobus</i>	47	22	5	8	4	2	1	2	b	1	S-RZ				1710
22	C6	<i>Abies concolor</i>		27	7	15	4	3	2	4	c	0	S-KPP	sekundární vchol, přeštíhlená, blíž			9920
23	N26	<i>Ginkgo biloba</i>	48	11	4	2	3	1	2	2	a	0	S-RZ	tlakové větvení, sekundární obrost n			3570
24	N2	<i>Salix x sepulcralis</i>	96	12	8	5	4	1	3	3	b	0	S-RB	sekundární koruna			5270
25	A13	<i>Pinus strobus</i>		17	9	3	4	1	2	1	a	1	S-RB	vysoce vyvětvovaný			1860

Příloha 4: Přehled druhů ptáků vyskytujících se v lokalitě bývalého parku

ČESKÉ_JMÉNO	LATINSKÉ_JMÉNO	VÝSKYT	ST. OCHRANY (VYHL.)	ČERVENÝ SEZNAM
bažant obecný	<i>Phasianus colchicus</i>	možné hnízdění		
bělořit šedý	<i>Oenanthe oenanthe</i>	na tahu	SO	EN
bramborníček černohlavý	<i>Saxicola rubicola</i>	možné hnízdění	O	VU
brhlík lesní	<i>Sitta europaea</i>	hnízdění		
brkoslav severní	<i>Bombycilla garrulus</i>	zimní host	O	
břehule říční	<i>Riparia riparia</i>	přelety, lov	O	NT
budníček lesní	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	možné hnízdění		
budníček menší	<i>Phylloscopus collybita</i>	hnízdění		
budníček větší	<i>Phylloscopus trochilus</i>	hnízdění		
čáp bílý	<i>Ciconia ciconia</i>	přelety	O	NT
čáp černý	<i>Ciconia nigra</i>	přelety	SO	VU
čečetka zimní/tmavá	<i>Acanthis flammea/cabaret</i>	na tahu		
čejka chocholátá	<i>Vanellus vanellus</i>	přelet		VU
červenka obecná	<i>Erithacus rubecula</i>	hnízdění		
čížek lesní	<i>Spinus spinus</i>	zimní host		
datel černý	<i>Dryocopus martius</i>	přelety, lov		
	<i>Coccothraustes</i>			
dlask tlustozobý	<i>coccothraustes</i>	hnízdění		
drozd brávník	<i>Turdus viscivorus</i>	na tahu		
drozd cvrčala	<i>Turdus iliacus</i>	zimní host	SO	NA
drozd kvíčala	<i>Turdus pilaris</i>	možné hnízdění		
drozd zpěvný	<i>Turdus philomelos</i>	hnízdění		
dudek chocholatý	<i>Upupa epops</i>	na tahu	SO	EN
holub domácí	<i>Columba livia f. domestica</i>	hnízdění		
holub hřivnáč	<i>Columba palumbus</i>	hnízdění		
hrdlička divoká	<i>Streptopelia turtur</i>	na tahu		
hrdlička zahradní	<i>Streptopelia decaocto</i>	hnízdění		
husa běločelá	<i>Anser albifrons</i>	přelety		
husa polní/tundrová	<i>Anser fabalis/serrirostris</i>	přelety		
husa velká	<i>Anser anser</i>	přelety		VU
husice nilská	<i>Alopochen aegyptiaca</i>	přelety		
hýl obecný	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	možné hnízdění		
jeřáb popelavý	<i>Grus grus</i>	přelety	KO	CR
jestřáb lesní	<i>Accipiter gentilis</i>	lov, pravidelně	O	VU
jiříčka obecná	<i>Delichon urbicum</i>	hnízdění		NT
kachna divoká	<i>Anas platyrhynchos</i>	možné hnízdění		
kalous ušatý	<i>Asio otus</i>	možné hnízdění		
káně lesní	<i>Buteo buteo</i>	lov, pravidelně		
kavka obecná	<i>Coloeus monedula</i>	lov, pravidelně	SO	NT
konipas bílý	<i>Motacilla alba</i>	hnízdění		
konipas horský	<i>Motacilla cinerea</i>	na tahu		
konopka obecná	<i>Linaria cannabina</i>	hnízdění		
kormorán velký	<i>Phalacrocorax carbo</i>	přelety		

kos černý	<i>Turdus merula</i>	hnízdění		
krahujec obecný	<i>Accipiter nisus</i>	lov, pravidelně	SO	VU
králíček obecný	<i>Regulus regulus</i>	možné hnízdění		
králíček ohnivý	<i>Regulus ignicapilla</i>	hnízdění		
krkavec velký	<i>Corvus corax</i>	lov, pravidelně	O	
krutihlav obecný	<i>Jynx torquilla</i>	možné hnízdění	SO	VU
křivka obecná	<i>Loxia curvirostra</i>	zimní host		
kukačka obecná	<i>Cuculus canorus</i>	přelety		
labuť velká	<i>Cygnus olor</i>	přelety		VU
lejsek bělokrký	<i>Ficedula albicollis</i>	hnízdění		NT
lejsek černohlavý	<i>Ficedula hypoleuca</i>	na tahu		NT
lejsek šedý	<i>Muscicapa striata</i>	hnízdění	O	
linduška lesní	<i>Anthus trivialis</i>	možné hnízdění		
linduška luční	<i>Anthus pratensis</i>	na tahu		NT
luňák červený	<i>Milvus milvus</i>	lov, pravidelně	KO	CR
luňák hnědý	<i>Milvus migrans</i>	přelety	KO	CR
lyska černá	<i>Fulica atra</i>	přelety		
mlynařík dlouhoocasý	<i>Aegithalos caudatus</i>	hnízdění		
morčák velký	<i>Mergus merganser</i>	přelety	KO	CR
orel mořský	<i>Haliaeetus albicilla</i>	přelety	KO	EN
ořešník kropenatý	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	zimní host	O	VU
pěnice černohlavá	<i>Sylvia atricapilla</i>	hnízdění		
pěnice hnědokřídla	<i>Sylvia communis</i>	na tahu		
pěnice pokřovní	<i>Sylvia curruca</i>	hnízdění		
pěnice slavíková	<i>Sylvia borin</i>	na tahu		
pěnkava jikavec	<i>Fringilla montifringilla</i>	zimní host		
pěnkava obecná	<i>Fringilla coelebs</i>	hnízdění		
pěvuška modrá	<i>Prunella modularis</i>	hnízdění		
pisík obecný	<i>Actitis hypoleucos</i>	přelet	SO	EN
polák chocholačka	<i>Aythya fuligula</i>	přelet		
poštołka obecná	<i>Falco tinnunculus</i>	možné hnízdění		
puštík obecný	<i>Strix aluco</i>	možné hnízdění		
racek bělohlavý	<i>Larus cachinnans</i>	přelety		NA
racek bouřní	<i>Larus canus</i>	přelety		RE
racek chechtavý	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	přelety		VU
racek středomořský	<i>Larus michahellis</i>	přelety		NA
racek stříbřitý	<i>Larus argentatus</i>	přelety		
rehek domácí	<i>Phoenicurus ochruros</i>	hnízdění		
rehek zahradní	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	hnízdění		
rorýs obecný	<i>Apus apus</i>	hnízdění	O	
skřivan polní	<i>Alauda arvensis</i>	možné hnízdění		
slavík obecný	<i>Luscinia megarhynchos</i>	možné hnízdění	O	
sojka obecná	<i>Garrulus glandarius</i>	hnízdění		
sokol stěhovavý	<i>Falco peregrinus</i>	lov, pravidelně	KO	EN
stehlík obecný	<i>Carduelis carduelis</i>	hnízdění		
straka obecná	<i>Pica pica</i>	hnízdění		
strakapoud malý	<i>Dryobates minor</i>	možné hnízdění		VU
strakapoud prostřední	<i>Dendrocoptes medius</i>	možné hnízdění	O	VU

strakapoud velký	Dendrocopos major	hnízdění		
strnad luční	Emberiza calandra	možné hnízdění	KO	VU
strnad obecný	Emberiza citrinella	hnízdění		
střízlík obecný	Troglodytes troglodytes	hnízdění		
sýček obecný	Athene noctua	přelety, lov	SO	CR
sýkora babka	Poecile palustris	hnízdění		
sýkora koňadra	Parus major	hnízdění		
sýkora lužní	Poecile montanus	zimní host		
sýkora modřinka	Cyanistes caeruleus	hnízdění		
sýkora uhelníček	Periparus ater	zimní host		
šoupálek dlouhoprstý	Certhia familiaris	hnízdění		
špaček obecný	Sturnus vulgaris	hnízdění		
ťuhýk obecný	Lanius collurio	hnízdění	O	NT
ťuhýk šedý	Lanius excubitor	přelety	O	VU
vlaštovka obecná	Hirundo rustica	hnízdění	O	NT
volavka bílá	Ardea alba	přelety	SO	
volavka popelavá	Ardea cinerea	přelety, lov		NT
vrabec domácí	Passer domesticus	hnízdění		
vrabec polní	Passer montanus	hnízdění		
vrána černá	Corvus corone	hnízdění		NT
vrána černá/šedá	Corvus corone/cornix	hnízdění		
vrána šedá	Corvus cornix	hnízdění		
výr velký	Bubo bubo	lov, pravidelně	O	EN
zvonek zelený	Chloris chloris	hnízdění		
zvonohlík zahradní	Serinus serinus	hnízdění		
žluna šedá	Picus canus	možné hnízdění		VU
žluna zelená	Picus viridis	hnízdění		
žluva hajní	Oriolus oriolus	přelety	SO	

SEZNAM ZKRATEK

O -	OHROŽENÝ	NT - TĚMĚŘ
SO -	SILNĚ	OHROŽENÝ
OHROŽENÝ		VU - ZRANITELNÝ
KO -	KRITICKY	
OHROŽENÝ		EN - OHROŽENÝ
		CR - KRITICKY
		OHROŽENÝ
		NA -
		NEVYHODNOCENÝ

Vypracoval:

Muzeum města Ústí nad Labem, p.o.

Mgr. Václav Houfek, ředitel

13. 9. 2022